

Ժ. Կ. ԽՈՉՈՏՔՅԱՆ

ՂԱՐԱԳՈՅ

(ՍՏՎԵՐՆԵՐԻ ԹԱՏՐՈՆ)

Տիկնիկալին թատրոնն առաջացել է շատ վաղուց, հիմնված է մարդկային պարզ, մատրիփալստական մտածողության վրա։ Այս թատրոնի ինքնատիպ ձևը ստվերների տիկնիկալին թատրոնն է։ Ստվերների թատրոնը, որն իր ընուշով ժիւական է, կապված է հոգու պաշտամունքի հետ։ Ըստ ժողովրդական մտածելակերպի, մարդկանց և կենդանիների մարմինն ու հոգին ապրում են համատեղ։ Եթե մարմնից հնանառում է հոգին, կննանի է ակը դադարում է ապրելուց։ Հոգիների անմաս արտահայտությունները մարդկանց ու կենդանիների կերպարանը ունեցող տիկնիկներն են ու նրանց ստվերները։ Նույն մտածելակերպի համաձայն, արդիկիկներն ու նրանց ստվերները նման են մարդկանց ու կենդանիներին ու միայն արտաքինով, այլև բնավորությամբ, շարժ ու ձևով, մտածողությամբ, ձայնով ու գործերով։ Հետեւարար, մեռածները կարող էին իրենց հոգիների միջոցով երևալ մարդկանց, պատմել իրենց զորքերից ու ցանկություններից։

Տիկնիկալին ու ստվերների թատրոնի մասին եղած տեղեկությունները շատ են և պատկանում են տարբեր ժամանակների։

Ներկայաւմս տիկնիկալին և ստվերների թատրոնը կենցաղաբարում է աշխարհի գրեթե բոլոր երկրներում։ Անշոշշա, այդ թատրոնն սարբեր ժողովուրդների մեջ ընդունված երևույթ է զարձել ինքնուրուն ձևով, և եթե որևէ ժողովուրդ փոխ է առել Հարևանից, ապա սոսկ այն պատճառով, որ ինքը ևս օրգանապես ընդունել է այդ թատրոնի հետ կապված մտածողությունը։

Տիկնիկալին ու ստվերների թատրոնը, ունեալով պաշտամունքային ակումբներ, ներկայացումներ է տալիս ժողովրդական տոններին, տանավաճառներին ու տարվա հատուկ օրերին։ Հընդկապատանում ներկայացվում է աշխանալին Ռամիլի տոնի ժամանակ, հանդիսավոր օրերին, հար-

սանիքներին, իրանում «Պիչկեն կեկլ» տիկնիկային ներկայացումը համարվում է կրոնական և ցուցադրվում շախսե-վախս ծեսի օրը՝ կրեկոյան։ Բիրմայում և Վիետնամում ներկայացնում են բերքի տոնին, Մալայան կղզիներում վայանգա ծեսի ժամանակ, որին արգելված է կանանց ներկայությունը։ Թուրքիայում և Միջիերկարականի ափերի մուսուլմանական երկրներում ստվերների թատրոնը ներկայացումներ է տալիս Ռամազանի ամբողջ ամովա երեսներին՝ սրբարաններում։

Այս ներկայացումներն հնում ունեցել են կախարդական նպատակադրում և կապվել են կրոնական կամ առասպելական հերոսների հետ, ուստի ընթացել են մեծ հանդիսավորությամբ։ Հետազայում, հնուանալով ծեսից, տիկնիկային ու ստվերների թատրոնը կրել է մի շարք փոփոխություններ։ Իներկ միշտ կենսումակ՝ արձագանքել է առօրյա կյանքին։ Ներկայացման բավանդակությունը լի շեզվել հիմնական նպատակայից, բայց նրա մեջ ներմուծվել են նոր երևոյթներ ու գործողություններ։ Հետևանքը եղել է կախարդական ու պաշտամունքային նպատակացրման աստիճանական վերացումը, աշխարհիկ բովանդակության հաստատումը։ Սակայն այդ անցումը մինչև օրս էլ կատարյալ չէ, Բազմաթիվ տարբեր վկայում են նրա երթեմնի պաշտամունքային լինելու մասին։ Մինչև հիմա էլ որոշ երկրներում ներկայացումից առաջ աղոթում են կամ որևէ զո՞ր մատուցում։ Տարածված են հատկապես զրեթե միևնուն բովանդակությունը, առավելապես նույն կամ նման հերոսներ ունեցող ներկայացումները։ Տարբեր անուններով հանդիս կողով գիտավոր հերոսը որոշակի է, կրկնվող և ավանդական բնավորության տեր։ Այսպիս, Պանչ Անգիայում, Պոլիխելան հտալիայում, Դոն Կրիստոփել Պոլիխելան հսպանիայում, Պոլիշինելը Ֆրանսիայում, Առլեկինը Բոլոնիայում, Դուս-

վուրստը Գերմանիայում, Փետրուշկան Ռուսաստանում, Կոչզպարհեց Զեխոսոլվակիայում, Կարաքաջը կամ Ղարաքօջը Թուրքիայում, Պէճլան կելան կենցը Պարսկաստանում, Պալվանկաշալը Ուզբեկստանում, Կարակուր, Կարագուր, Կարակուշը և այլ Հերոսներ մինույն բնավորության տարրերակներն են՝ միանման արտաքինով, գործերով և վարվեցողությամբ:

Այս հերոսն անկախ է, կոլում է գեկի ու իշշամիների գիմ: Անսովոք պայքարի մեջ է մտնում ժողովրդի թշնամիների հետ Ներկայացման ողին է, հանդիսատեսի սիրելին Հայաստանում տարածված է եղել ստվերների, արինինելին «Ղարազօջ» ժողովրդական թարունը նոյնին և բարձարիվ հշատակություններ կան հատկապես Երևանից, Լենինականից, Ղավասյանից, Զավախիրից, Ղարաբաղից, Բասենից և Սև ծովի սփերին վերաբնակություն հաստատած համեմենից հայերից:

«Ղարազօջը» առաջացման նախադրյալներից անկախ, մի երևությ է, որը կարող էր խորի անցյալում ևս գրանիքուն ունենալ հայերի մոտ Վերցին հարգուրացյակներում, հատկապես XVIII դարից զարձել է հայերի սիրված ներկայացումներից մեջը:

Անցյալում, որպես կանոն, ներկայացման հիմնական հանդիսատես համարվել են տղամարդիկ: Կանանց ու երեխաներին ուղղակի արգելել են դժուկ կամ լսել ներկայացումը նոր ներկայացումն ընդունել է համայնուղական կամ համաքարային բնուլթ, ապա մտածված, տեքստը ներկայական է փոփոխությունների:

Գյուղերում «Ղարազօջ» ներկայացրել են գօմերում, գօմի օդակներում, Ջրանենքում, իսկ բազավահերում՝ սրճարաններում: Ամեն անգամ նույն դյուցք կամ բաղաքը ճամալիս «Ղարազօջ» խաղացողները միևնույն տեղում էին իշեանում, որի պատճառով Զավախիրի գրեթե բոլոր գյուղերում տներ կան, որոնց տեղերը ստացել են «Ղարազօջեկ» մականունը:

Հայաստանում «Ղարազօջ» խաղացրել են Բարեկանունին, տարիկան տոներին, հանդիսավոր օրերի և ուրախությունների ժամանակ: Հետագայում կորել է որոշակի օրվան նշանակությունը:

1964 թ. Զավախիր կատարած գիտարշավի ժամանակ պարզեց, որ ստվերների թատրոնի «Ղարազօջ» ներկայացումը ցուցադրվում է մինչև օրս և դեռևս հաճույք պատճառում հանդիսատեսին: Շատերն էին վկայում «Ղարազօջ» խաղացնողների մասին: Ովքեր մոռացել էին խաղացնողների ա-

նունները, նշում էին նրանց ապրած գյուղերը: Խաղացնողներից մեկն ապրել է Բողդանովկայի շրջանի թամարզա գյուղում¹, երկրորդը՝ Ախալքալաքի շրջանի Բավրա գյուղում (արա անունը գրել էին Ղարազօջ): Հիշում հն ուն Դրբրդի Մաղու², Մաղմանյան Գրիշա, Սիրո և այլ անուններ:

Ամենից շատ խսում էին Խաչատուր Թումանյանի մասին, որը 1965 թ.-ին ապրում էր Ախալքալաքի շրջանի Վակե բանավանում: Ծնվել է 1886 թ. Ախալքալաքի, Ախալցխայի և Բողդանովկայի շրջաններում հայտնի է որպես լավագույն «Ղարազօջ» խաղացնողը Թումանյանը «Ղարազօջ» խաղացնողների երրորդ ճյուղն՝ սերունդը: Նա մեծ ոգեստությամբ ու եւանդով էր ներկայացնում, շրմանալով նույնիսկ իմարովիկացիայի հնարապորտյունը, որի շնորհիվ ներկայացումը դաման էր ապիկի աշխուզը ու արդիական:

Թումանյանների տոհմը երգինների ու նվազածուների առնձ է եղել, իսկ Հարություն պատից սկսած նաև «Ղարազօջ» խաղացնողների տոհմը:

Խաչատուր Թումանյանը պատմում էր, որ պապը բնիկ երգործացի էր: Վեց, յոթ տարեկան հասակում որբացի է և 1830-ական թ. զաղթել Ախալքալաքի Խանու գյուղու: Տաս տարի հնառ, 1840 թ. գնացել է երգործ, ապա և Ստամբուլ սովորելու Մի քանի տարի հետո որոշել է վերադառնալ: Որպես աշուզ, զաղոտնի, գյուղից շրջերով վերադառնել է Խանու: Այս ժամանակ է, որ աշակերտել է «Ղարազօջ» խաղացնողի (որի անունը ու տեղը հայտնի չէ), թղթից կտրտելով տիկնիկների նկարները, ծոցում պահելով բերել հասցերել է տուն:

Ինչպես խաղացրել են պատն ու հայրը, այնպես էլ խաղացնում էր ինքը՝ Խաչատուր Թումանյանը, միայն պապը երբեմն խաղացնում էր նաև թուրքերն, իսկ ինքն ու հայրը խաղացրել են միայն հայերեն: Մոտ 120 տարի Թումանյանները շղչել ու ներկայացրել են «Ղարազօջ» հնքը՝ Խաչատուր պապը մոտ յոթանասն տարի, սկզբում որպես աշակերտ, ապա որպես վարպետ ներկայացնող հեել է Ախալքալաքի, Ախալցխայի և Բողդանովկայի շրջանների բոլոր գյուղերում:

«Ղարազօջի» ծագման մասին Խաչատուր պապն այսպիսի ավանդություն էր պատմում.

¹ Վկայում է խաղացնողի 60 տարեկան թոռը:

² Վաղոց տեղափոխվել է, հայտնի չէ թե որը:

³ Ախալքալաք՝ Մաղուս պապ:

⁴ Դըրքի Մաղուս Հարություն Թումանյանի աշակերտն է եւել:

Թուրքական Մահմեդ սուլթանն ուներ երկու ծաղրածում՝ մեկը Ղարաբղզնի էր, մյուսը Հաջի Յիշվազը։ Սրանք սուլթանի մշտական ուրախացնողներն ու գրադացնողներն էին։ Սուլթանը նրանց շատ էր սիրում և վարձատրում էր առատորներ։

Երշապատղները նախանձելով դավեր են նյութում և երկուամին էլ սուլթանի ձեռքով զիսատել առաջ։ Նրանցից հետո սուլթանը շատ է ափսոսում ու զջում արածի հերթ ներդ սարդիկ պահանակի կաշվից տիկնիկներ են պարտասուում Ղարազօքի և Հաջի Այլազօքի կերպարներով, ապա տանում սուլթանի մոտ խաղացնում են, նրանց արարքներու ու ասածներու կրկնելով։ Սուլթանը հավանում է ի իրավունք տալիս ուրիշ տեղեր և խաղացներ։ Այդ երկու տիկնիկներին աստիճանաբար ուրիշներն էլ են միացվում։

Զավախրում «Ղարազօք» ամենից շատ խաղացրել են Բարեկենդանին¹ (դա մատնանշում է ներկայացման պաշտամունքային ակոնքը), ասրեկան տոներին, հանդիսավոր օրերին և ընտանիքան ուրախությամբների ժամանակ։ Հետաքայում խաղացրել են առանց որոշակի օրվան հետեւու, այսինքն երբ պատահ։

«Ղարազօք» խաղացնողին վարձատրել են՝ գյուղքում միջերքներով, քաղաքներում՝ դրամով։ Ներկայացնումները տեղի են ունեցել մուտք ընկնելուց հետո։

Բնակարանի կամ սրճարանի հարմար անկումներից մեկում կախվել է երկու քառակուսի մետր մեծությամբ դարչնագույն (կամ մուգ) ֆլանելից վարձույր, որի աջ ու ձախ կողմերն ամրացվել են պատից պատ կապված պարանին։ Ներքեկի եղբ թողնվել է պատ Առանձնացել է մի փոքր անկյուն, որտեղ կարողանում են շարժվել մեկ կամ երկու հոգի։ Վարձույրի մեծակեղում կարված է 100×60 քառ. սմ մեծությամբ սպիտակ քաթան, որին տախու են կերան անոնմու։ Ներքի կողմից կերանի ներքեկի եղբ ընդհուպ դրվում է հատուկ պատրաստված արկե՝ տախտակամածք, որի վրա տեղի է պատրաստված յուղի ճրագի, նավթի լամպի կամ ճարպամոմի համար։ Տիկնիկները մուտեցվում են կերանին և խաղացնում լուսի ու կերանի միջև լուսուն ընկնում է տիկնիկի, իսկ տիկնիկի սովոր էկրանի վրա։ Դրսի կողմից երկում են միայն սովոր էկրանի վրա, որունք խոսում են, շարժվում ու պարունակում։

⁵ Ղարազօքին փափառով, Հ. Այլազին ֆանով ճշշտ այնպես, ինչպես եղել են։

⁶ Պատմում են եր թումայանը և ուրիշներ։

Դրսի կողմից վարագույրի կողքին (սովորաբար ձախ) նստում են Զալզիները (զունաշի, զավուցի և զամքաշ), Զալզիները գալիս են կամ խաղացնողի հետ, կամ հրավիրում ավալ գյուղից։ Մինչև ներկայացումը սկսելը դաշլաչին երգում է, իսկ «Ղարազօք» խաղացնողը դասավորում է տիկնիկները ըստ հերթականության, այսինքն մուռքիքի։ Ներկայացման ժամանակ «Ղարազօք» խաղացնողն ինքն է զեկավարում նվազողներին կարպարելով կամ խնդրելով նվազել պարեղանակի կամ կամ իր ցանկացած երգի։

Ներկայացման հետ կապված իրերը, խաղացնուու ձեզ ու տեխստը (բանավոր) ժառանգաբար պատից անցել է հորը, հորից որդում։ Տեխստը հեղինակ չունի ինչպես նախորդներն, այսպիս և խաղատուք պար տեխստն արտաքուստ հարմարեցնում էր հանդիսատիսի ճաշակին։ Դա հնարավորություն էր տախու տեխստի⁷ բուն բովանդակությունը լրացնելով, դիմելու իմպրովիզացիայի Ազատ և ճիշտ կողմնորոշումը ներկայացումը դարձնում էր հետաքրքիր ու անմիջական։

Ներկայացման մեջ ամեն մի տիկնիկ սմի իր ավանդական անոնը, դերը և վարքագիծը։ Թումայանները յուրացնելով տիկնիկներին խաղացնուու ձեն ու միջոցները, ներկայացումը զարգացրել և արտաքուստ մի փոքր փոփոխել են։

Տիկնիկային ու ստվերների թատրոնում կատիկնիկները սարքելու շատ ձևեր կան ծավալային ու տափակ տիկնիկներու Տափակ տիկնիկները պատրաստում են հիմնականում հատուկ մշակված կաշիներից (ավանակի, ուղարկի, նորդրի⁸)։

«Ղարազօք» կոչված ստվերների թատրոնի տիկնիկները տափակ են և սարքում են էջի կամ զնավի կաշվից։ Լավ մշակված կաշվից կարտում են մարմնի տարբեր մասերը։ Գլուխն ու մեկ թիւ սովորաբար կտրում են իրանի հետ միասին, իսկ գտառուց ներքև լինում է 2—3 կտորից ոտքերը և մեկ թիւ միշտ լինում է շարժական։ Մարմնի տարբեր մասերն իրար միացվում են ուղարկի բարակ ու նուրբ աղիներից պատրաստած թիւով⁹։

Ամեն մի տիկնիկի կրծքին ու ձեռքի վրա որոշակի մեծության անցքեր են բաց արված հաղացնող հատուկ պատրաստած շյուղի օգնությամբ (մեկը ձեռքի, մյուսը կրծքի անցքում ամրացնելով) շարժման մեջ է դում տիկնիկին։ Տիկ-

⁷ Ներկայացման տեխստը հանձնված է սպարության անպես, ինչպես գրանցվել է բարբառային խառ ձևով։

⁸ Այդ կենաներներն հեռու համարվել են սրբազան։

⁹ Այդպիսի թիւերը ճկուն են զիմացկուն։

նիկներն ունեն 19—30 սմ մեծություն, տափակ են, սկզբանի

ներկայացումը տրվում է առանց ընդմիջում-ների:

Գործողություններն ընթանում են գլխավոր հերոսներ Ղարազօղի և Հաշի Այվազի միջև տեղի ունեցող անպարկեցու ու զավկշտական մենախոսություններով ու երկխոսություններով:

Ներկայացմանը մասնակցում են կենդանական կերպարներ՝ շուն, կատու, մոկ, օձ, ուղտեր և այլն:

«Ղարազօղ» ստվերների թատրոնը ծիսական նշանակություն ունեցող ներկայացում է, որը մեր օրերն հասել է հնագույն ժամանակներից: Ներ-

կայացման գլխավոր հերոսը՝ Ղարազօղը մեռնող և հարություն առնող տղամարդկային աստվածության մնացորդ է, որը հեռանալով ծիսական նշանակությունից գտեհիկացվել է և ենթարկվել արտաքին փոփոխության: Ուսումնասիրությունները, սակայն, բացահայտում և հաստատում են ներկայացման պաշտամոնքային ակոմքները:

«Ղարազօղ» ստվերների թատրոնը հայ իրականության մեջ մեծ տեղ գտած և կարևոր նշանակություն ստացած ժողովրդական-պրոֆեսիոնալ թատրոն է, որում արտահայտվում են ժողովրդական մտածողությունն ու թատերական ավանդները:

Ղարագօղի¹ որդեգումն ու հարսանիքը

Էկրանի վրա երևում են կրաքի գլմիք², ձախ կողմում, Ձուզ ախշիքը³, աջ կողմում, Քամու գլմիք։ Չալզը Օհաննէսը մարզ կըլալէ⁴, եկրանի ձախ կողմի վերին անկյունում երևում է Ղարագօղի գլուխն ու ձեռքը, որն առաջ մեկնելով կանչում է։

Ղարագօղ—Պարախող գէդաշաղ քիմէնքի յօրշուրուցի վրա պօյուրուում գէթսըն ըՄատանրուդան Տրապիզոնա:

Parahot gedacag kiminkl yolculugu var, býýürsun getsin Jstan bol'dan Trapizona⁵: Նավերը շարժվում են դեպի աջ, քայլիրդի որթմին համապատասխան թշերով առաջամասի ետնամամակի վրա։ Երկու նավերը դուրս են գալիս։ Մնում է միայն Ձուզ պայծիքը, որը թշկուում ու պուլուսներ է գործուու քայլիրդի որթմին համապատասխան։ Ձուզ պայծիքը դուրս է գալիս։ Քայլիրդն ընդհատվում է։ Գալիս է Հաջի Այլազը։

Հաջի Այլազ—Ղարագօղ, Ղարագօղ գ...

¹ Ղարագօղ—karagöz' kara—սև, göz—աշխ, ներկայացման զինավոր հերոսը։

² Գէմի-նավ (անք նկ. 21, 23)։

³ Ձուզ ախշիք—Զեբն պուլզ, կանացի գլուխ ու թերուլ երեականական էակ (անք նկ. 22)։

⁴ Ներկայացման մեջ կատարվելիք եղանակների որթմը, Ղարագօղի (նկ. 7), Հաջի Այլազի (նկ. 9), Արարի (նկ. 12), Արարի ախազոր (նկ. 14) և Ձուզալի (նկ. 5) մուտքերը շեշտում են Ղարագօղ խաղցնողի սորին ամրացված փայտի կոշիկի ուժեղ հարվածներով։ Նշված տիկնիկները ու թե մոտնում, այլ հարվածի հետ միհամամանակ ընկնում են խաղատեր։ Ղարագօղ խաղցնողը լուրաքանչւուր տիկնիկի բերանից խոսում է համապատասխանորեն փոխած ձայնով։

Ղարագօղ խաղցնողը շաղցուն ասում է, թե երև և ինչ նվազի։

⁵ Պարախողը կէրթա, վօզ օր էրթալ գուզէ, թօզ էրթա Ստամբուլն Տրապիզոն։

Հաջի Այլազի դիմաց ընկնում է Ղարագօղը⁶։

Ղարագօղ—ի՞նչ է Հայշի Այլազի։

Հաջի Այլազ—Վօրդիս, Ղարագօղ, այդպէս շա՞դ պէ՞դի է մա՞ն գա՞ս։ Արի՛ ա՛ս դի՛շէր ի՞նձի վօրդի է՞ղի (Ամեն բառի շեշտի հետ աջ ձեռքը մեկնում է դեպի Ղարագօղը)։

Ղարագօղ—(մեկուսի)։ Հա՞ս.. մա՞րըս սի՞րո՞ւն տէսա՞ր հա՞ս։

Հաջի Այլազ—Վօրդիս պի՞տի լի՞նէս, խօսկիցըս ո՞ր լրս պի՞դի ըլ՛քաս։

Ղարագօղ—ծէ՛ս բո՞ւ խօսկօվըդ ո՞ւրուզ տէ՛ղ չէ՛մ է՞րթա, խօսկիցըդ էլէ՛մ է՞լլնէ։

Հաջի Այլազ—Ղարագօղ, զնա՞ տէ՛ս դուռը ամբէ՛, թը պա՞րզ։

Ղարագօղ—Ակուշէկցէն աշէ՛, տէ՛ս, թը ա՞ստղերը էկըէ՛կան, ըշտը՛ պա՞րզ է ու պարզ։

Հաջի Այլազ—Վօրդիս, զնա՞ տէ՛ս դո՞ւրը թո՞ն կէնէ՛, թը ձո՞ւն է։

Ղարագօղ—Հիմա մէր զա՞զանը⁷ նէ՞ս կո՞ւքաս։ Աշէ՛ թը թէ՛ուզէկէ՛լ է՞, պա՞րզ բան է, օր կամ թօ՞ն է, կամ ձուն։

Հաջի Այլազ—Փէ՞ն զում⁸, Ղարագօղ այդպէս դի՞վանա-դի՞վանա⁹ մի խօ՞րաթէ՛¹⁰, այսէկ-լանէ՛րը մի նան գա՞-, հիմա քէզ հա՞մար ֆա՞յտօնօվ հա՞րս կուքա, զա՞վանէրօվ ըը-չէ՛կ¹¹ կուքա, հայլէ՛կ¹² զը՞նա (ձեռքով խփում է Ղարագօղի փորին), ա՞մօթ է։

⁶ Ղարագօղի բուրու մուտքերը ձախից են, Հաջի Այլազինը՝ ացից։

⁷ Հշտը—ուրեմն։

⁸ Գազան սակնով ի նկատի ունի շանը։

⁹ Թօն—անձն։

¹⁰ Թնձում—այստեղ գործածվում է որդիս իմաստով։

¹¹ Դիմանա-դիմանա-սարաղընա—հիմար-հիմար։

¹² Խօրաթա—զրույց։

¹³ Ջնեղ—օժիու։

¹⁴ Հայլէկ—գէ գնա, կորի։

Ղարագօն—Հաշի Այլազ հարս կըղը՞րգէս, հը-
մը ը՛ւլի թը ը՛ուլ ու լի՛րբին¹⁵ ը՛նի, պօ՞ր
տաղէս (ձեռքը բարձրացնում է հասակից
բարձր) բա՛րձր ը՛նի, մէ՛շկը բա՛րա՞զ, ա՛-
դիր պի՞սագօվ¹⁶ զա՛րդարված ը՛նի, ո՛նքէ-
րը գրի՛շօվ քա՞շած ը՛նի, ինձի՞ պէ՞ս ար՞դին
ա՛ղդէս է հարգա՞վօր:

Հաջի Այլազ—Ղա՛րագօն, ա՛մօթ է, զնա՛, հի՞մի
հա՛րսը կըրէ՞րէն:

Ղարագօն—Ամօթը մա՞րթի հա՞մար է, ինձի ի՞նչ
կա՞ Խդիկ ի՞մ հա՞րսնիքն է, ի՞ս օր ըս խա՞-
ղամ վէ՞մ պը՞րի խազա ը՛բը Հա՞յդէ զնա՛,
աշէ՞մ ի՞նչ հա՞րս պը՞րի թէ՞րէս ը՞նձի, հայ-
դէ (խփում է Հաջի Այլազի փորին): Հայդէ,
հայդէ (խփում է Հաջի Այլազի քթին):

Հաջի Այլազ—(Հետ-հետ զնալով, վախեցած):
Ի՞նչ կըզա՞յնէս քթուա...

Ղարագօն—Հայդէ (նորից է խփում): Հայդէ,
հայդէ (Հաջի Այլազը հա հա զնալով դուրս
է զալիս նրան խփելով ու հետևելով դուրս է
զալիս և Ղարագօնը):

Զարդըի ՕՇաննէսը կըշաէ հարսը տանէլու
դարձաւ Ազ կողմից մտնում է կառըր¹⁷, Զախ
կողմի վերին անկյունից կառին հայացքով
հետևում է Ղարագօնը:

Ղարագօն—Օղլա՞ն¹⁸, օղլա՞ն, յէ՞մշի՞գ¹⁹: Հա՛րսը
կո՞ւքա, հը՞մը շա՞գ զը՞րենթըլի²⁰ կո՞ւքա:
Յէ՞մշիգ (ձեռքը մեկնում է դեպի կառապանը)
Սուրբա սըն զամբը, օղարի շաննաման էտափ,
դհա զայամա մէրըմ:

Sürgeñ-sin gätir, ogari canama etti daha
dayanamliyorum. Ա՛զա... միկո՞ց վրա՞ցի
է (գալիս է կառին ընդառաջ): Բիջօ, ժամօ
շէն զոճալի: Մէ գադվանդէբաս ի՞նքնաս ուռ-
սի նար թու ոտ՞սի խար: Վրացերենը.

ծօջօ, ծօջօ նշճածո մը օգացօօնօջօձօ,
օյնջօ հոյօ ծած տոյ հոյօ ծած?

Պրինիսի բարի, ա տօ մնէ նէկադա: Պրինիս
բան, ա տօ մնէ նէկադա: Միգո՞ցէ ո՞ւո՞ւմ
էն նէֆուֆէոնդէտ տօ նէմֆէ²¹: Ա՛յ տղա՞ հա՞յ
է՞ս, քէ՞ զա՞:

¹⁵ Զուլ ու լիրին—տղեղ-վաս, փնթի հազնված:

¹⁶ Պիսագօվ—գունագոր, կարմիր այտերով:

¹⁷ Կառըր—տե՛ նկ. 19:

¹⁸ Օղլան—տղա:

¹⁹ Յէ՞մշի—կառապան:

²⁰ Զըրընթըլի—զանգուակների աղմէով զնացող:

²¹ Թուրքերն, վրացերեն, ոռակերեն, հունարեն լեզուն-

րով ասում է մոտավորապես նույնը՝ Այ տղա, քէ զա, էլ շեմ
դիմանաւ:

Թացքում անընդհատ պտտվում է կառքի շուր-
ջը, Կողքից կառը գեղար առաջ քաշելով (զա-
րացած) քիլըմ ա՛ռաջ քա՛շէ (Դիմում է
ՕՇաննէսին): Օշաննէս զա՞ն (ձեռքով ցուց
տալով) ա՛յդիգ է հա՛րսը, աշէ՞ լա՞վն է,

հա՛վնի՞ս զըր:

Օհաննէս—Հա՛մ, լա՞վն է:

Ղարագօն—Լա՞վն է... թը լա՞վն է, բէ փօ՞խէնք
քօ՞նի հէ՞դ (գանում է դեպի կառապանն ու
բղավում ձեռքը մեկնելով) Աղա՛, յէ՞մշիգ,

ա՞նգազըդ չի լսէ: Հիմի ա՞նգնէրըդ քուաց-
նէմ, ա՞լքերըդ նոր լացնիմ: Ենչի՞ լէս
ա՛շէ... քէի՛, լսէ հէ՞դէն քէի՛մ զըր: (անցնում
է կառքի հետեւ, ուր դեմ անում ու քշում):

Ցա՞լա՞²², յա՞լա՞՝ հա՞ յա՞լա՞՝ յա՞լա՞՝
(կառքը հրելով Ղարագօնը դուրս է զալիս
կառի հետ միասին): ՕՇաննէսը կըշալէ
Հարնանց պարեկպանարձու: Աշ կողմից մըտ-
նում է քայլվանը²³ բերելով հայէլրի: Մնկ
ձին և 4 սուտէրը մտնում են պարեկանակի
սիթմով թուկուակով: Էկրանի ձախ կողմի վե-
րին անկյունից երեսում է Ղարագօնի գուլից

Ղարագօն—Ուլա՞ն²⁴ չէ՞շ կո՞ւքա, կէ՞րթամ հէ՞դի-
վէն զօ՞ն կէ՞նչ մ (զալիս է քայլվանին ընդ-
առաջ): ՕՇաննէս զա՞ն յէդը զօ՞րն է...
Օհաննէս—Ա՛ռաջը...

Ղարագօն—Ա՛ռաջ օր Է՛րթա՞մ, յէ՞դը զօ՞րդէկէ
կըմբնա՞ւ: (Անցնում է քայլվանի հետեւ):

Յէ՞դը զօ՞րն է (ասելով ուզում է մէջքով
հրել վերշին ուզափին, բայց կանում է ուզափ
պոշին ու մնում կպածի): Վա՞յ, է ի՞նչ էղա՞վ,
վա՞յ, վա՞յ (ուզում է պոկկել չի կարողա-
նում): Դակիքը շիֆթա՞ց զաննէչն, պար խաղ-
լէն ըրթան զըր: Ղարագօնը պօնին կըրած:
Գալիս է Հաջի Այլազը:

Հաջի Այլազ—Ղա՛րագօն, Ղա՛րագօն...

Ղարագօն—Ա՛յսէղ էմ Հա՞շի Այլազ:

Հաջի Այլազ—Զեռքը թափահարելով, բարկացած)
Ղա՛րագօն, ի՞նչի էգար զա՞քէքը խըրդնէցո՞ւ-
ցիքի՛: Ա՛յսէն հէ՞դ մէ՞ էլի՞ դո՞ւա, ա՛մօթ է,
քու հա՞րսնիքն է:

Ղարագօն—(բարկացած) Ամօթը զօ՞րն է, ա՛մօ-

²² Ցալան—ողնորող բացականլություն:

²³ Քայլվան—տե՛ նկ. 18:

²⁴ Օլան—մէնձ, զուտ, գործածված է շատ իմաստով:

²⁵ Զու էնիլ—ուժ առաջ ուժ էնիլ:

²⁶ Զիֆթա—հման: թուրք. չիտիլ—աբացի:

²⁷ Կրղնէցուցիր—վախէցուցիր փախուցիր:

թը մա՛րթի հա՛մար է; (Խփում է Հաշի Այվա-
զի փորին) հայդէ, հալդէ, հայդէ...

Հաշի Այվազ—(հա-հա գնալով, վախեցած): Փօ՛-
րիս մէ՛ զա՛յնէ, փօ՛րը ցա՛վի զբ... (Իրկու-
սով գուրս են գալիս): Օհաննէսը չալէ զը
պարիզանազմ: Կուքան Ասլանն ու Ղափլա-
նը²⁸ պար խաղէն: Ղարագօն է հնավրնին
թա՞ք պար խաղէն, մասխարիտում²⁹ էնէլէն
կուքան զը:

Ղարագօն—Օհա՞նէս ջան (Կանգնում է) լավ օ՞ր
չէ՞ս ըսի սա՞զօ՞ւ:

Օհաննէս—Սա՞զօլ Ղարագօն, սա՞զօլ...

Ղարագօն—Սանդա Բուդիա բազ. Senda հորած
եացու...³⁰ (Ճեռ տանէ զը հէտքը կը ցուցանէ,
հէնի թապաին կուքա): Օհա՞նէս ջան, յէ՞ս
իմ հա՛րսնիթը խա՛ղամ զը՛, ա՛շը ցո՞ւը
ա՛նէլ է³¹: (Ասլանն ու Ղափլանը գրգվառուվին
զը): Էս հա՛յլընին³² ի՞նչ կէնէն, էսօնցը
խէ՛զէմ պէ՛դի: (Կովում է Ասլան-Ղափլանի
հետ) կէ՛րթամ մէ՛ր կը՞նգնէն իրա վունք
գո՞ւզէմ, թը իրա վունք տվէց, կո՞ւքամ
էսօնց այիրտում կէնէմ (շրջում է ղեկուվ
ձախ ճավ զը): Ա՛յ կընիրդ, Ասլան-Ղափլանը
մէկմէն ունէ զդէցին էրթամ այիրտ էնէմ:
Անիդ—(Զակոս լսկում է, տիկնիկը³³ լի երևում):
Ա՛յ մա՛րթ, տղա՛մարթ չէ՞ս, զնա՞ այի՞րտ
էրէ:

Ղարագօն—(Շրջում թուելով) զեկում է ղեկուվ
ձախ ճավ զը): Ա՛յ կընիրդ, Ասլան-Ղափլանը,
առաջ մեկին է քաշում) ա՛րի, ա՛րի, դու յէ՞դ
ա՛րի (հետո պստում է մյուսի պոյի կողմը),
դու էլ յէ՞դ ա՛րի (մտնում է երկուի մէշտեհզը:
Ասլանն ու Ղափլանը հարձակում են Ղարա-
գօնի վրա): Վա՞յ, վա՞յ, կընի՞դ սըխմէցու-
ցի՞ն, վա՞յ, վայ, օ՞յ, օ՞յ, օ՞յ (դողում է)
Օհա՞նէս ջան, վա՞յ, վա՞յ, էսօնք ի՞նձի
խէզդէն պէ՛դի, հա՛րը քէ՛զի պէ՛դի մը՞նա,
վա՞յ, վա՞յ, վա՞յ...

Կրեմի—(Գալիս է): Ա՛յ մա՛րթ ի՞նչ լէզավ քէ՛զի...
(Ղարագօնը դուրս է պրծնում Ասլան-Ղափ-
լանի մէշտեհզը: Պարեղանակը դադարում է):

²⁸ Ասլանն ու Ղափլանը ապյուժի երկու ձափերն են, իրար
շատ նման: Տե՛ս նկ. 24:

²⁹ Մասիմարգություն—կատակարանություն:

³⁰ Սասոր—հմայ. թուրք. sagoi—սաղ ըլնէս, ապրու:

³¹ Դում ա էստէզաց կար էղնիս:

³² Թապաին զալ-զիխի վաս պատվել:

³³ Այքը շոր առնել—աշիխն ուինչ լի երևում:

³⁴ Գովկումիւլ—կովիւլ:

³⁵ Հայդան—կենդանի, անսառն:

³⁶ Այիրտ էնել—իրարից բաժանել:

³⁷ ՏԵ՛Ս նկ. 20:

Ղարագօն—Վա՞յ, օ՞յ, ի՞նձի ճա՛մփեցիր Ա՛սլան-
Ղափլանի ա՛շան³⁸, ի՞նձի ճա՛րթ ու փշո՞ւր
էրան:

Կրեմի—Ա՛յ մա՛րթ, դո՞ւ օր կրտը՞ բաս իմ հօ՛քիս
կէ՛մէ, ո՞ւրտէղըդ կըցա՞վի:

Ղարագօն—(Փորը ցուց տալով): Ա՛յսէղըս,
ա՛յստէղըս... Այ կը՞նիդ, դու սը՛րդով չէ՞ս
մի՞րի, ի՞նչզօվ կը սի՞րէս (կառկում է մէջքի
վրա):

Կիրդ—Ա՛յ մա՛րթ, վերցընէ՞մ քէ՛զի:

Ղարագօն—Վէ՛րու, վէ՛րու, գէ՞նա³⁹ լավ էր հէ՛-
րու... (Կիրդ վերցնում է Ղարագօնին ու զուրս
գալիս ձախ կողմից: Օհաննէսը նվազում է
թարամքամա⁴⁰: Գալիս են երկու խանը⁴¹,
կանգնում իրար գեմուղիմ, պար խաղում
իրար գուփս տալով, մէշքները կօտրտէօվ:
Հետո ձախ կողմինը կանգնում է աշ կողմի-
նը մի քիչ պարում, որից հետո աշ կողմինն
է կանգնում, ձախ կողմինն է պարում: Աշ
կողմինը գնում է: Ներս է ընկնում Ղարագօ-
նը (Արախացած) Հաա՞մ... լավ ումսու⁴²
էշանք:

Խանը—(Տեղում թուելով) Վա՞խէցա, վա՞խէցա
ա՛յ մա՛րթ:

Ղարագօն—(Մոտենանալով) Ինչի՞ կըվա՞խնաս. յէ՞ս
քէ՛զի նման մա՞րթ: Քիթմըուրթէ՞ս (Ճեռողով
ցուց է տալիս երեսը) քէ՛զ նմա՞ն: Ցէս ա՛-
քէ՛զի պէ՞ս մա՛րթ չէ՞մ (հետ քաշվելով) դու
խա՞զա⁴³ տէ՞սնիմ:

Խանը—Ցէս օր խա՞զամ, դուն ա՛ խաղա՞ս զը՛:

Ղարագօն—Հա՛մրաթ⁴⁴ խա՞զամ զը: Հօ հի՛վանդ
չէ՞մ: Քի՞լը ա՛ռաջ հի՛վանդ էի քէ՛զի տէ՞սս
սա՞զա, թօ՞զի պէս էշզա (Խանըմը պարում
է, Ղարագօնը ձեռքը վէր ու վար է անում):

Խանը—(Զանգնելով): Ա՛յ մա՛րթ, ինչի՞ ձէ՞որդ
խացընէնս գը՛:

Ղարագօն—Խօ մէ՛ռած չէ՞մ: Սա՞յ մա՛րթը ձէ՞ռն
է խանցընէ գը, վօ՞դն է, խա՞զա, խա՞զա
(Ինքն էլ խանըմը հետ սկսում է պարել: Հե-
տո կանգնում է): Ցէս կընը՞ստէմ, դու խա՞-
զա (Խստում, հետուկըն անհանգստորեն քը-
սում է դէս ու դէն):

³⁸ Արան—մէշտեհզ:

³⁹ Գէնա—էլի, նորից:

⁴⁰ Թարամքամա—կանացի մէնապար:

⁴¹ Խանը—կին, տիկին:

⁴² Բաստ զալ—հանդիպել:

⁴³ Խաղալ—ալստեղ պարել իմաստով:

⁴⁴ Հըլրաթ—իհարկել:

Խանը—ԱՌ մարթ (կանգնելով) ինչի՞ շարվա-
րդ մաշխ գու
Ղարազօք—Դադարեցնելով շարժումները:
Կյանքըս մաշէնո՞ւն, թթ շարվարս մա-
շէմ: (Վեր է կնում խանըմի հետ պարում,
հէտո) Հա՛, խա՞նըմ օրին գետափ օւսին է ուսին ու զնում):
(ասելով խանըմին դնում է ուսին ու զնում):

Պ Ա Տ Կ Ե Բ 2

Ղարազօքի մածուն ծախելը
Գալիս է Հաշի Այլվաղը:

Հաշի Այլվազ—Ղա՛րազօշի
Ղարազօշի...

Ղարազօք—ԱՌ յստիդ էմ Հա՛շի ԱՌվագ:
Հաշի Այլվազ—ԱՌ Ղա՛րազօշ, գօղալըմ⁴⁶ Ղա՛րա-
զօշ, մ'սբան օր ծամիս աՌէր էմ, բա՛նըմ
խարա՞ր էս⁴⁷:

Ղարազօք—Հէ՛լ բա՛նէմ է, խա՛րար չէ՞մ:

Հաշի Այլվազ—Հէ՛լ բա՛նէմ խա՛րար չէ՞ս, ա՞ս մէ՛ր
տո՞նը մա՞ծուն զա՛, թի՞ ծամիէ, լօ՞ս փա՞-
րա կա՛շխատէս էրդուսն ընձի, էրդուսն է
քէ՛ղի:

Ղարազօք—(Ողերլած) էրդուսն ընձի, էրդուսն
է ընձի, էրդուսն ընձի, էրդուսն է ընձի...
Հաշի Այլվազ—ԱՌ տղա՛, լէ՛, կըսէմ էրդուսն
ընձի, էրդուսն է քէ՛ղի:

Ղարազօք—(Թարկանալով): Հա՛, ըշտը լէ՞ս է
մ'գալէս կըսէմ, էրդուսն ընձի, էրդուսն է
ընձի: Հա՞յդէ (խփում է Հաշի Այլվազի փո-
րին): Հա՞յդէ, գու ի՞նչ բա՞նը է, թէ՛ թէմ ծա-
խէմ գը:

Հաշի Այլվազ—ԱՌ տղա՛, փօ՛րիս մի զայնէ...
Ղարազօք—Քնիթիդ կըզայնէմ (խփում է քթին):
Հա՞յդէ, հա՞յդէ... (Քնում են): (Ղարազօքը
մածնի փառիլ ձեռին գալիս է ձախ կողմից,
նայելով փառի մեջ: Փառը դժվարությամբ
է բռնում և քիչ է մնում մատնի փառչի մեջ: Ամանը դնում է մեջտեղում): Էրթամ մոշ-
տարէստանը⁴⁸ ճա՞մփէմ (շրջվամ է, զնում
դեպի ձախ, բայց հաս է գալիս): ԱՌի գի՞դի
մա՞ծուն, ինչ մա՞ծուն է՞ է, շա՞քարի պէ՛ս
ա՛րանք է քիշըմ ուղիմ, ա՛շխ լունի, թթ համ
ունի՞ս սա՛, ծա՞խէնք, հա՞մ լո՞ւնի, վէ՛րէն

կա՞խէնք: (Ուսում է ձեռքը տանում է ամա-
նը, հնոտ բերանը, կիմում է Օհաննէսին):
Օհա՞ննէս շան, քուգ ա՞ հա՛վասըդ կո՞ւթա-
ռուելո՞ւ:

Օհաննէս—Հա՛, կո՞ւթա:

Ղարազօք—Օհա՞ննէս շա՞ն, քու փայն է (ձեռքով
հետուրին է ցուց տալիս) ա՛սի թի՛ւրը⁵⁰
պլը՛հէմ գը: (Աշ կողմից գալիս է մուկը⁵¹):
Մո՞ւզը էշավ, էսի՞դ է մո՞ւշտարին: Վա՛յ,
վայ՝, Օհա՞ննէս շա՞ն մո՞ւզը կո՞ւթա մէ՛շը
ընի զը (ձեռքով ուղում է մկանը խանգա-
րել, բայց մուկը գալիս մեջն է ընկնում):
Վա՛յ, Օհա՞ննէս շա՞ն, թյա՛շկա⁵² զու է ու-
գէ՛իր, մո՞ւզը մէ՛շը ընդավ... (Ափոսան-
քով): Սա ի՞շի մա՞ծուն (մլավիլով այ կող-
մից գալիս է կատուն): Վա՛յ, Օհա՞ննէս շա՞ն,
հի՞միդ է կա՞դուն⁵³ էշավ: Հա՞ (ձեռքով կան-
չում է): Արի՛, արի՛, ա՛ստէղ մո՞ւզը դա՞,
է՛գ բռնէ՛ աշչմ, ա՛րի, ա՛րի, ա՛րի հա՛րա-
նիթը աշչմ գը (կատուն մլավում է): Արի՛,
ի՞նչ կըըրուա՞ս (կատուն գալիս ընկնում է
մեջը): Վա՛յ, մո՞ւզը բռնէ՛ուն, ի՞նքն է մէ՛շը
ընդավ: (Նայում է ամանի մեջ): Էֆ�՛ֆ�՛,
է՛ս ի՞նչ տէ՞սադ մա՞ծուն է (ուղղվում, սկսում
է կանչել): Սա՞դ մա՞ծուն: կա՞վոգ մա՞ծուն
(այ կողմից գալիս չշումը): Վա՛յ, Սա՛շկան⁵⁴
էշավ. քէնին կըվաշինամ: Էրթամ, էրթամ
փա՞դ բէ՛րէմ, ճա՞նէդ կո՞ւթամ (գնում է կվե-
րադառնում): Հաշիկ մոտեցած, զունը հար-
ձակվում է վրան): Վա՛յ, վայ՝, օ՛յ, օ՛յ, վօ՞դ-
կըս շո՞մը խա՞ճավ⁵⁵, վայ՝, վայ՝, օ՛յ, օ՛յ
Օհա՞ննէս շա՞ն, պա՞րէմ պի՞դ օ՛յ, օ՛յ, օ՛յ
պարկում է փառչի ձախ կողմում, մեջքի
վրա): Օ՛յ, օ՛յ, օ՛յ ունը պատփում է ամա-
նի շուրջն ու ընկնում ամանի մեջ: Աշ կողմից
մտնում է օձը⁵⁶, օդի մեջ շրջաներ կատա-
րելով գալիս պատփում է ամանի ու Ղարազօք-
զի շուրջը, ուշադիր նայում Ղարազօքին,
ապա կծիկ դառնալով ընկնում մածնի ամա-
նի մեջ: Ղարազօք վեր է կենում, նայում ա-
մանի մեջ:

Վա՛յ, օ՞ն ա մէ՛շն է ընդէ: (Ուղղվում է,
կիմում Օհաննէսին): Օ՛ֆ�՛ֆ, վօ՞դՔս, վօ-

⁴⁵ եղալ զնաց:

⁴⁶ Գօղալըմ—գեղեցիկ, գրապուրիւ:

⁴⁷ Բանըմ խարա՞ր էս—Որէս բանից տեղա՞մ ես:

⁴⁸ Փառլ—մածնի աման, տեսն նկ. 5:

⁴⁹ Մոշտարէստան—զնորդներ:

Քիլար—ներբնահարկ, որտեղ ուտելիքներ են պահում:

⁵⁰ Քաշկա—երանի:

⁵¹ Մուկ—տեսն նկ. 5:

⁵² Կալու—տեսն նկ. 5:

⁵³ Սաշկա—շան անուն է, տեսն նկ. 5:

⁵⁴ Խաձել—կծիկ:

⁵⁵ Օձ—տեսն նկ. 5:

դըս... ա՞սված կըդու հօդըս, օ՛ֆ�ֆֆ...
Օհաննէս շան ա՛մբէս կցացավի, օր լըդմ
ա՛ս վօդըս է՞ր, թը մէջ զալ վօդըս Մա՛տուն
քէմ թո՞ղ լավնա (բառով է); Է՛ֆ�ֆֆ, լավ-
ցավ, Ա՛խ, ա՛խ, Օհաննէս շան քո՞ւզդ ա
ա զուդ չի ցավի; Ա՛ստէղ պը ռաչօգ⁵⁷ զա-
ձեռքով հտուքն է ցուց տալիս) քըսէնք
լավնա զր (Մուշտարի կըկանէչ); Մա՛տո՞ն,
մըջօդ մա՛տո՞ն, կա՛վզօդ մա՛տո՞ն, շընօդ
մա՛տո՞ն, օծօդ մա՛տո՞ն (աջ կումից մաշ-
նում է նաննան⁵⁸); Յա՞-, զո՞ն ա՞պըդի ը՞նդ-
նէս մէջը, զա՞րօն ը՞նդէլ է:

Նանա- (Մուտենալով): Ա՛յ մա՛րթ, ա՛յսի մա-
ձումը ծա՛խէս զր:

Ղարագօ- (Զարմանալով): Հըլլըաթ ծա՛խէմ զր,
Նանա- Ա՛յ մա՛րթ, ի՞նըդ կո՞ւտաս մա՛տունը;
Ղարագօ- Մէ՛թօնն⁵⁹ լըրս փա՞րաւ;

Նանա- Ա՛յ մա՛րթ, խօ ամէրկա⁶⁰ չի, մէ՛թով
կը ծա՞խէս, մա՞ծոն է:

Ղարագօ- Ա՛ս ա՛րունքն ա՞րէս ա՛րունք է՞է-է
օ՛ր, քո՞ւ լա՞յզղիդ ա՛րունք է (ձեռքը մեկ-
նելով); Փօ՛դէրը տո՞ւ ա՛րունքս լա՞վ ա՛ր-
ունք է:

Նանա- (Հաշվելով ու ձեռքի մեջ դնելով): Մէ՞գ,
է՛րգու, ի՞րեք, լօ՞րս:

Ղարագօ- Բնանէ՛, շա՞նաղըդ բնէ՛ (ձեռքով ամա-
նը քաշում է առաջ) ի՞սիդ լա՞վ ա՛րունք է
մէ՛ կա՞թիլը մէ՛ օսկիմ ա՞րժէ՛ Մէ՞գ, (ձեռքը
տանում է հետուկին, բերում լցնում ամանի
մէշ) է՛րգու, ի՞րեք, լօ՞րս (հիացմունքով) է՛ս
ի՞ն աէսագ ա՛րունք է...

Նանա- Ա՛յ մա՛րթ քի՞լ է՞լավի:
Ղարագօ- Քի՞լ է՞լավի, հըմը ի՞ստագ տէշէն
է՞լավի, Ծ՞ճն, բիրա՞դի⁶¹ սըռափէմ, (ձեռքը
բառում է հետուկին) մա՞քէմ, քէ՛զի կո՞ւտամ
հետուկից բերածը, ձեռքով լցնում է Նան-
նանի ամանի մէշ): Հէ՞լ գի՞մ մա՞տո՞ն (նան-
նան գնում է) մա՞ո՞ն մա՞տո՞ն, կա՛վզօդ մա-
ձո՞ն, շնօ՞ն մա՞տո՞ն, օծօդ մա՞տո՞ն, մուշ-
տարի է՞գէր, լա՞վ մա՞տո՞ն (կանչում է ձեռ-
քով). Դալիս է Արաբը:

Արաբ- Ա՛յ մա՛րթ, է՞ս մա՞ծումը ծա՛խէ՞ս զր
(գալիս է առաջ, ուզում է ամանի մեջ նայել):

Ղարագօ- Մա՞խէմ զր հըմը մէ՛զը ա՞շէլ շի-
ուզէ (ձեռքը բնում է ամանի բերնին):

57 Պըուշօզ-դեղափոշի:

58 Նանա- տասու:

59 Մէթուն-մի մետրը:

60 Այէրիկա-ամէրբա-սպիտակ կոտավ:

61 Բիրագի-բուրը:

Արաբ- (Զեռքով հրելով Ղարագօզի ձեռքը) ձէ՛ռ-
քըդ նյան⁶² տար (երկա՞ր նայում է ամանի
մէշ) մէշը մո՞ւզ, կա՞տու կա, շո՞մ էլ կա, օ՛ձ
էլ (բարձրացնում է գլուխն ու բարկացած)
Ա՛յ մա՞րդ, ի՞նչ կէննէս (խփում է Ղարագօ-
զին) մէ՞դ, է՛րգու, ի՞րեք, շըրս Հա՞յդէ, հա՞յ-
դէ, հա՞յդ (վանդում է):

Ղարագօ- Ա՛մա՞ն, ամանս ա՛ննէմ տա՞նէմ զր,
ա՛մանս ցա՞րդէ զր (ամանը վերցնում է,
շրջվում ու փախչում): Ա՛մա՞ն, էս փէսսա-
վանգը⁶³ գէննա կո՞ւփա զա՞յնէ զը, ա՛մա՞ն;
Ղարագօն ու Արաբը գնում են, Գալիս է Հաջի
Այլվազը:

Հաջի Այլվազ- Ղա՞րագօ՞զ, Ղա՞րագօ...

Ղարագօ- Ա՛յստէլ էմ Հա՞շի Այլվազ:

Հաջի Այլվազ- Մա՞տունը ծա՞խէցիր փօդիրն ի՞նչ
ա՛րիր:

Ղարագօ- Հա՞-, լօ՞րս փա՞րի ծա՞խէցի, ա՞ն է՛ր-
գուու քէ՛զի (երկուոր տալիս է) է՛րգուն է
ը՞նձի, (Երկու հատ խփում է) Մէ՞գ, է՛րգու

Հաջի Այլվազ- Ա՛յ մա՞րթ, ի՞նլո՞ւ կզա՞յնէս:

Ղարագօ- Ի՞նլո՞ւ օ՞ր փօ՞զը բա՛ժնի, այնման է
քօ՞թագը⁶⁴, Ա՛րաբն է գավ ի՞նձի զա՞յնէց:

Քյօ՞թագի, է՛րգուն է քէ՛զի:

Ղարագօն ու Հաջի Այլվազը գնում են, Գալիս
է Առնավուղը⁶⁵:

Առնավուղ- Մօ՞րէ, մօ՞րէ⁶⁶, Կա՞րագօ՞զ, Կա՞րա-
գօ՞զ...

Ղարագօ- (Զարմացած մտնելով) Անունը՛դ ի՞նչ
է:

Անավուղ- Առա՞- Ար՞ու- սը՞ռուէմ⁶⁷:

Ղարագօ- (Հարմացած ձեռքը մեկնելով): Է՛ղանս
է ա՞նո՞ն ը՞նի (նայում է Առնավուղի հա-
սակին) Տղէ՞ք է՞ս ի՞նչ բօ՞յ ունի, բօ՞յին ա՛շէ-
ցէք, է՛րթամ նա՞րդիվան բէ՛րէմ (նարդիվանը
բերում է հնեսում Առնավուղին ու բարձրանում
վրան): Օ՞ր, օ՞ հըմը քը՞նթին ա՛շէցէ՞ք ի՞նգի-
լիկով⁶⁸ չօմախը⁶⁹ կը լմանի (իջում է նար-
դիվանից):

62 Նախ-մի կողմ, հնուու:

63 Փէսավանգ-սրիկա, անպիտան, ստոր:

64 Քյօթագ-հմմ. տաճ. Քէօթէք-հարված:

65 Անավուղ-հմմ. թուրք. Արավու-ալբանացի, Զեռ-
պարզ, մէծ տիկնիկ, որին երբեմն գէվ են անվանում: Տի՛ս
նկ. 11:

66 Մօրէ-գիմելու հոմական ձև է, որը համա-
պատասխանում է Երևանի բարբառի արա արտահայտությա-
նը:

67 Առա-սըռա-սըռէմ-հորինված ծիծաղելի անուն:

68 Ինգիլիզ-հմմ. թուրք. ինգլիզ-անգլացի:

69 Չօմախ-փայտ, զավուի հաստ փայտն է:

(Առնավուղն հանկարծ շրիսկցով ընկնում ու
քում է):

Ղարազգ—Առ ի՞նչ է, քէ՛ֆո՞մ է, ի՞նչ է Զօ-
ջա՞լ մէ՛լդանե՞լ⁷⁰ (Ճեռով ցուց է տալիս)՝
զա՞լթա էրավ: Հըլլ Հա՛րագօղին հէ՛տ շա՞փ-
վինք վէ՛րու մը խա՞փի՞նք (պարկում է գր-
խի կողմից) մէ՛տ, (վեր է կենում պարկում
ոտքիրի կողմից) է՛րու (վեր է կենում) է՛ր-
գուսը հէ՛րիք չէ՛, օր բա՞նը է ա՛վելի է:
Սը՛չ, չէ՛յ Սը՛չ-մը՛չէ⁷¹, թէ՛րմաշ⁷², հէ՛մ⁷³
քիթց քաշում է ձեռով շոշափում Առնավու-
ղի գլուխը) է՛սօր զա՞լվուղինո՞ մէ՛ջը լա՞վ
բա՞մբագ զա: Գօ՞ղնամ, անիմ մէ՛ր աղօ-
ցը մի՞նդալ⁷⁴ շի՞նէմ (դիմում է Օհաննեսին):
Օհա՞ննէս զա՞ն, հը՛լը ա՛շէ, քէ՛զի է կէ՛րէվա՞:
(Արժամարտանքով): Թէ՛րմաշ, թէ՛րմաշ, հէ՛-
լի վէ՛ր, (Նարիկանով խփում է Խփիուն
զովակցում է վոտքի հարփածները) Այսի
զինո՞ւ զա՞նէմ (Նորից է խփում): Ա՛ման,
նա՛րդիվանը կօ՞դու գր: Սը՛չ-մը՛չէ, հէ՛լի.
(Խփում է) հէ՛լի, (Խփում է) հէ՛լի, (Խփում է)
հէ՛լի, (արքացնում է խփելը) հէ՛լի, հէ՛լի, հէ՛-
լի: Վա՞յ, նա՞ռդիվանը կօդու գր, տա՞նէմ
տո՞ւմ (Տանում, վերադառնում է, դիմում հան-
դիսատեսին): Այսի հա՞յվանը խա՞ղցընէնք,
ա՛շէնք խա՞ղալ գի՞դէ⁷⁵ (Դիմում է Օհաննե-
սին) Օհա՞ննէս զա՞ն, հա՞դը լա՞վէ ա՛շէնք:
(Օհաննէսը նվագում է պարեղանակ): Ղարա-
զօղը պարում է: Առնավուղը սառնորին
կանգնած նայում է): Հէ՛յ, թէ՛յնամալ⁷⁶ հա՞յ-
վան, դո՞ւ ա խա՞ղա (պարացնում է, հետո
գցում ուսին, որ տանի: Առնավուղի գիթը
հասնում է Ղարազօղի հետուղիքին): Հա՞ա...
հօ՞դ էրէ, հօ՞դ էրէ, հօ՞րդ վա՞րդէրէն հօ՞դ
էրէ, հօ՞դ էրէ... (Դիմում է Օհաննէսին):
Օհա՞ննէս զա՞ն, ա՛շէ պրօ՞պկա⁷⁷ լի՞ էլէլ

(Հիացած): Ինչ լա՞վ պրօ՞պկա է՛ղա՞վ: Տօ,
հա՞յվան (ուսի վրա ուղղում է Առնավուղին,
ոտքերից, ամուր բռնած) պա՞րլըլին զո՞ւն
օր գօ՞ցէլ էս, ի՞նչ պիդի է՞նէմ, դո՞ւ պի՛դի
է՞րթա՞մ, է՛տից սօլուղ⁷⁸ պի՛դի ա՛ռնէմ:
(Դնում է գետի ձախ կանչելով) Ա՛րլա՞
դո՞ւր բաց: (Արևան չի երևում, բայց ձայնը
լսվում է):

Արլա—Ի՞նչ պի՛դի է՞նէմ:

Ղարազգ—Բա՞ց, բա՞ց, ա՛յահ ա՞նրէս հա՞յվան
է՛, շէմն ու դո՞ւր չի հա՞վել: (Դուրս է գա-
լիս Սեղանի է ընկնում Զուշան):

Զուշան—(Չատ բարակ, ճղճան ձայնով): Կա՛րը-
գօ՞ց, Կա՛րըգօ՞ց...

Ղարազգ—(Գալիս է ու զարմացած դիմում Օհան-
նէսին): Օհա՞ննէս, ա՞ս ի՞նչ է, վէ՛րըն կա,
օր գա՞՝, է՞նէս գը, օր թօ՞ն ա՛շէս, վէ՛րն էլ
գա՞՝ պրդի պա՞նէս, օր խօ՞րաթէ (պարկում
է) է՞սման է թօ՞ն կը՛լնի, վա՞յ (Քուշան էլ է
պարկում դիմով դեպի կափի Ղարազօղը, իրար
մի թիւ նայելոց հետո բարձրանում նն):

(Դիմելով Օհաննէսին): Ուստա՛ զա՞ն, նօ՞ր-
վա զա՞յդէն լա՞վէ մէ՛մ ա՛սօր մօ՞րէքէն բըռ-
նէ՛մ խա՞ղցընէմ (Օհաննէսը նվագում է
նույն պարեղանակը): Ղարազօղը Զուշային
պարեցնում է, ապա վերցնում ձեռքի վրա և
պարեցնում: Զուշան թուկսելոց բացի կլիի
վրա օդում պտտվում է: Ղարազօղը պարելով
օդ է ցցում, ապա բնուում Զուշային: Մի ան-
գամ էլ ցցիլս Զուշան անհայտանում է,
երծածությունը գաղարում է): Վա՞յ, չա՞նըմ
էս ի՞նչ է՛ղավ, ա՛րի, արի՛, վա՞յ, չս թէ՛րմաշն
ի՞նչ է՛ղավ (նայում է գէս ու դէն, շուտ է գո-
լիս, Զուշան լկա: Թիւ փնտրելուց հետո Զու-
շան ընկնում է վերկեց Ղարազօղի հետեւ):
Օհա՞ննէս զա՞ն, է՞դ թէ՛րմաշն ո՞ւրդէլ է:

Օհաննէս—Հէտողիմ⁷⁹ է:

Ղարազգ—(Ծոցվում է հետո, Զուշան էլ հետը):
Ուշան է: իմ հէտողիմ լը՞զա, քո՞ւկի մո՞ւ-
լայլ⁸⁰ հէ՛ցի: (Ծուռ ու մուռ գալով): Կօ՞րման
է իմ հէտողիմ լէ՛, քո՞ւկի լէ՛, վօ՞րման է:
Առա՞շը է՛ղնէր ճա՞կարդ պա՞նէլի գր:
(Տեսնում է Զուշային): Ա՛րէ, ա՛րէ, (վերց-
նում է նորից ձեռքի վրա): Ուստա՛ զա՞ն շա-

- 70 Քէֆօվ—Հարբածն
71 Հօշա—ահագին, մեծ:
72 Մէ՛լդան—հմմ. թուրք. meydan—հրապարակ, խաղա-
տեղ:
73 Զավթ—զավթել, գրավել, նվաճել
74 Սը՛չ-մը՛չ—հրիմված անոն, գուցի սիշան—մուկ, առ-
նետ, թուրքերն բարից:
75 Թէրմաշ—անսէր, հիմար, անպետք:
76 Հէ՛լի—վեր կաց:
77 Դավուղ—հմմ. թուրք. kavuk (gu)—հնագույն գլիա-
զարդ-զիւրարի:
78 Մինարու—փափուկ բարձ, ներբնակ:
- 79 Բէ՛յնամաշ—հմմ. թուրք. beyin (yini)—խելթ, բէ՛յնամաշ
—անխելթ, հիմար:
- 80 Պրօպկա—խցան:

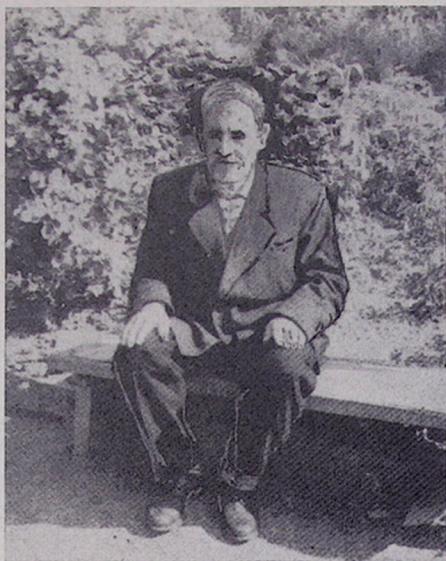
⁷⁰ Սօլուկ—հմմ. թուրք. soluk (gu)—շունչ, սօլուկ առնել

⁷¹ շնէլի

⁷² Արլա—ասում է կնոքը:

⁷³ Հէտողիմ—հետեւի կողմէ:

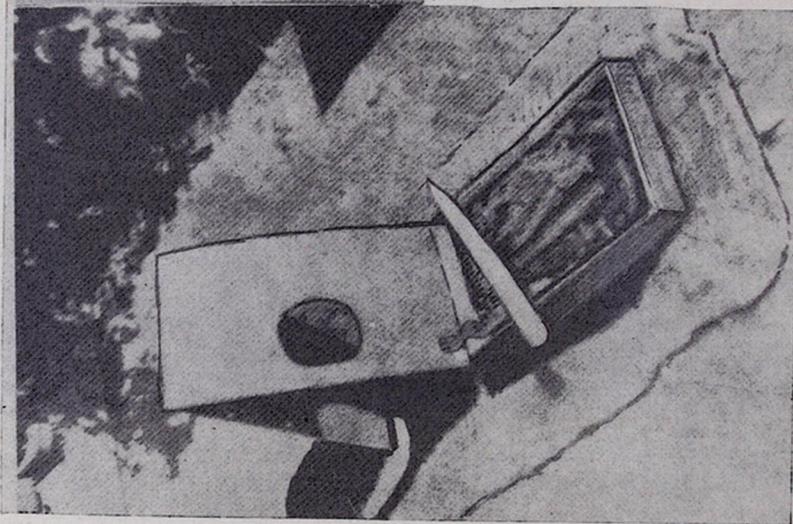
⁷⁴ Մուշայիթ կինալ—հէտեւի, պահապան կինալ:

Նկ. 1. Խաշատուր Թումանյան:

Նկ. 2. Վարագույրը Եկրանօվ, որի վրա երևում են տիկնիկները (Պարագօն և Հաջի Ալվազ):

Նկ. 4. Զանս և ժամանք Կովկասի երկար կազմութեղի, որը հաջու է խաղացնել և ներկայացնել առանձին ժամանակի Տիմինիները խաղացնելու շտուին:

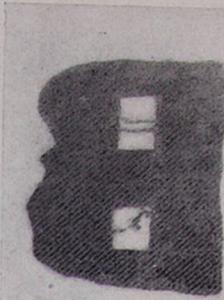

Նկ. 5. Օձ, աղասակ, առայիսամեմբ, Զանս, կացիկ, սանձի ասան, չուփ, կառաս

Նկ. 6. Բաղնիք:

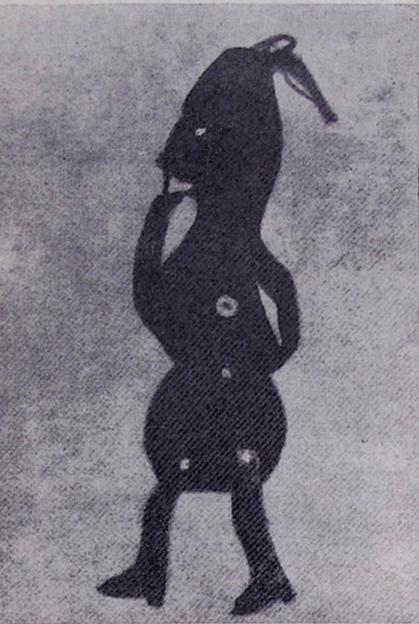
Նկ. 4. Արեգու, որը բաց կիմակառմ դահնում է առաջապես առաջանածի Մեշտունց կլոր բացված անցք ուղղականութեան հարցութեան վերաբերութեան մեջ առաջանած է առաջանածի առայիսամեմբ, Զանս, կացիկ, սանձի ասան, չուփ, կառաս

Նկ. 6. Բաղնիք:

Նկ. 7. Ղարազօղ:

Նկ. 9. Հազի Այվազ:

Նկ. 8. Պարող Խանըմներ:

Նկ. 10. Պարող Խանըմներ:

Նկ. 11. Առնավլութ' դհու

Նկ. 13. Հիսլանդ ազգիների

Նկ. 12. Արաբ:

Նկ. 14. Արաբի և զրայքը:

լէ, շա՞լէ: (Հաննէսը շարունակում է պարեցնակը: Ղարագօղը դիմում է Ձուչային): Թիմը մառաջ մէքը է գրէսէր տուրութէ, մէ տաք տէք զըմ զա (ցուցէ տավիս հետութը) գուղէս մը՝ զնէ: Դէ է գէ, է գէ մը՝ դէ, մը՝ դէ (ասելով զնում է Ձուչային հետը տանկով):

Պ Ա Տ Կ Ե Բ Յ 3

Խաերմեների բաղենի գնալը

Աշ անկյունում բաղնիքն⁸⁵ է: Գալիս է Հաջի Այլազը:

Հաջի Այլազ—Ղա՛րագօշ՝ Ղա՛րագօշ...

Ղարագօշ—Ա՛յստէ էմ Հա՛շի Այլազ, ի՞նչ է: Հաջի Այլազ—Ղա՛րագօշ, վի օր ա՛յսի (ն)յանէրը ըստ զա՞ս, է՛րկանս:

Ղարագօշ—Ի՞նչ է է զէ, ա՛ռանց ընձի չի է զնի, ևսանց ի՞նձի մէք յան կարէի է՞ ընիլ:

Հաջի Այլազ—Ա՛յ վօրդի, բա՛զնիքը ըը ռնձի էմ, խա՛նընէրը կն՛քան բա՛զնիք է կէրթան, ա՛մօթ է, մի է րեաւ:

Ղարագօշ—(Թի հետ զնալով): Ա՛յսդիէն գը նա՞- յէմ:

Հաջի Այլազ—Զէ, լէ...

Ղարագօշ—(Մի քի էլ հետ զնալով): Ա՛յսդիէն գը նա՞յէմ:

Հաջի Այլազ—Զէ, լէ (ձեռքով բացասական նշան է անում):

Ղարագօշ—(Թի էլ հետ զնալով): Ա՛յսդիէն (մի քի հետ զնալով արագ արագ) ա՛յսդիէն, ա՛յսդիէն (բարձրնուում է էկրանի ձախ կերպն անկյունն ու կանգնուում):

Հաջի Այլազ—(Բարկացած թրում է Ղարագօշի երեսին) թի՛ու

Ղարագօշ—(Հանգիստ): Վա՛յ, լա՞վ է, օր թը՛քիր, քա՞նի օր է յէ՛քսը չէի լվացէ, (ապա բարկանալով): Գո փա՛խի, վէ՛քն վրադ կը՛յնիմ ա՛քսանլ⁸⁶ է՛րգու կը՛քօր գը՛յնիմ, մա՞ն- դընէրին բա՛շնաւ: (Վախեցնելու համար ուրբ խփում է) Դէ փա՛խի, դէ փա՛խի, փա՛- խի... Հաջի Այլազը զնում է: (Ինքն իր հետ խոսկոլու): Խա՛րար չա՛ռանք թը իսա՞նընէրը վէ՛ր վա՛խտը կո՛քան: (Թիմում է Օհաննեսին): Օհա՞ննէս շա՞ն, նա՞յէ, ի՞նձի, ուա՞նգը- մա՞նգը այէ, ի՞նլը՞ղ էմ:

Օհա՞ննէս—Լա՞վ է, լա՞վ էս (նվագում է պարեղա- նակի Զամա կողմից էրկու խանըմ իրար ետե- մից պարելով գալիս են: Ղարագօղը նրանց ետեմից գոտզ զալիս է, խփում մի խանըմին

ու փախում: Թի անց նորից հետ է զալիս): Ղարագօշ—(Դիմելով հանդիսատեսին): Փօղօ-

վուրտ, էս ինչ լա՞վէրն էն, յէ՛թէ իրա՛վունք կո՛ւրաք էսօնցէն մէ՛գ-մէ՛գ հա՛րդամ⁸⁷ կա՞ռ- նէմ (այս ու այն կողմից լսվում է սիրա՛վունք ո՞միս): Սոտենուում է Ղարագօղը և ամեն մե- կին մի անգամ համբուրում: (Խանըմները ճշում են): Էս ինչ հա՞մէդ էն, վա՛լլամ⁸⁸, շա՞- քարի պէտ հա՞մէդ էն:

Բաղէկան—(միայն ձայնն է լսվում): Էս ի՞նչ բա՞ն է, զա՞րաւո՞ լը՞գա:

Ղարագօշ—Ա՛յստէ եմ, ա՛յստէ: (Խանըմները հանդարտվելով շարունակում են պարը):

Խաերմեներ—Համամչի, համամչի կապուի պա բե- լա ալամաթ, սալամաթ, մալամաթ գէթափ գմիթի կիկիթի: hamamci, hamamci, կարսաչ բելլա ալամաթ, Salâmaç, malâmat, gettigimiz yokıldı.⁸⁹

(Գնում են Գալիս են երկրորդ զուլգ խանըմ- նէրը⁹⁰ պարում են՝ մէջքները շարժելով: Ղա- րագօղը հետևներից գալով կանգնում է ու ձեռքը պտտեցնուում, ժամացուցի սլաքի նը- ման:

Արլա—(Չի երեսում, միայն ձայնն է լսվում): Ա՛յ, մա՞րթ, վօրդէն էս:

Ղարագօշ—Ա՛յտէ էմ, ա՛ստէ:

Արլա—Ա՛յտէ վօրդէն էս:

Ղարագօշ—Բա՛զնիք է՛րթիգը⁹¹ հօրթէր կա՛րա- ձէմ: (Զայնը մի փոքր իշեցնելով, ինքն ի- րեն): Ցէս է բա՛զնիք կէ՛րթամ: (Պատրաստ- վում է զնալու: Հայտնուում է Հաջի Այլազը):

Հաջի Այլազ—Ա՛յ տղա, ո՞ւր կէ՛րթամ, ա՛մօթ լի՛- զէ՞ս, հա՞յա⁹² շի՞դէ՞ս:

Ղարագօշ—Ցէս է օր բա՛զնիք է՛րթամ խօ հա՞լ- գօվ լի՞մ է՛րթամ:

Հաջի Այլազ—Ցա՞:

⁸⁵ Հադիս—պաւ, նվեր:

⁸⁶ Կալահան: Թուրք բաց, այսպէս սաղ-սալամաթ (ան- վանաս): Խաղե-խայտառկ է՛լ լիինց էնէ:

⁸⁷ Գորս հանընէր—տես նկ. 8, 10:

⁸⁸ Էրթիգ—հայկական թերթատան առաստաղից բացված պատուհան: Այստեղ գործածված է տանիք իմաստով:

⁸⁹ Հայր—հմէմ, տաճէ, հայր—ամօթ, պատկանի:

⁹⁰ Զըփաղ—հմէմ, տաճէ, Զըփաղ—մէրի:

⁹¹ Տե՛ս նկ. 6:

⁹² Սարսան—հմէմ, թուրք, seksen—ութուն:

⁹³ Բաշխա—հմէմ, թուրք, başka—բացի:

Արագծոց—Յէս ա լը'փլաղ⁹⁶ կէրթամ: Հաշի Այլազ—Ա՛խ բա՛լա ջա՛ն, իմ դա՛րդը¹⁰⁰
 Հաշի Այլազ—Ա՛մօթ լէ՛,
 Արագծոց—Յէս ա լը'փլաղ, էնօնք է լը'փլաղ,
 հէ՛րը ը՛նչի ա՛մօթ կէ՛նի:
 Հաշի Այլազ—(Զարսմանալով): Գփլա՛ղն ի՞նչ է,
 հալիօվն ի՞նչ է, Ա՛շէ, զարազունէ՛րուն թա՛մ-
 բէ՛ր⁹⁷ կէ՛նէմ, մէ՛զը լէս կրնա՛ հա՛մբրէ:
 Արագծոց—Մէ՛զը լէմ հա՛մբրէ, է՛րդու, ի՞րէք խօ
 հա՛մբրէ՛մ զր:
 Հաշի Այլազ—Հա՛յդէ, գրնը, ա՛մօթ է (գնում է):
 Արագծոց—Ի՞նձի լէն թօ՛նէ... յէ՛ս ա կէ՛րթամ մէ՛ք
 դրա՛ցօց կա՛ցինը բէ՛րէմ զը, բա՛ղիքը ջա՛ր-
 դէմ գը (գնում է կացինը ձեռքին վերադառ-
 նում): Հա՛յ-ա.. էտո ոռակիյ տապօր զնա՞-
 յէշ⁹⁸: Էտո ռուսկու տոpor, չնաշը? (տարու-
 թիրում է կացինը, մի հատ խփում: Ոչ մի
 ձայն դրամ լի գալիս: Հետ զանալով դիմում
 է Օհաննէսին): Օհա՞ննէս ջա՞ն, հա՛ղըմ զա՛ր-
 դի: ձէ՛նը էլա՞վ:
 Օհաննէս—Զէ:
 Արագծոց—Ճէ՛րու էլավ, հիմի ը՛նչի պը՛դի շէ՛լ-
 նի: Ա՛նգազը օ՛սի դի (ձեռքը զնում է հե-
 տուցին) ա՛ստէից պի՛դի ձէ՛նը հէ՛նի. մէ՛դ,
 խփում է: Կալում է հարվածի ձայնը): Ե՛ր-
 գուս (խփում է), ի՞րէք (խփում է), ա՛հան քիչ
 մը՛նաց: Ի՞նձի պէս տղա՛ (հիացմունքով):
 Ի՞նչ տղա՛ էմ: Ի՞նձի պէ՛ս տղա՛ մօ՛րէս
 հի՞նդ-տա՞սլ հա՞դ լէ՛լ լը՛նվէր (դիմում է
 Օհաննէսին): Օհա՞ննէս ջա՞ն, էլա՞վ:
 Օհաննէս—էլա՞վ:
 Արագծոց—Օհա՞ննէս ջա՞ն, ա՛ր իսա՞նըմէրը ա՛փ-
 սոս էն, ի՞նչ էնէմ: Օհա՞ննէս, ա՛շէ, թէ՛զի
 յա՞նը կո՞ւքան, ա՛շէ, սէ՛յը է՛րէ⁹⁹: Խանը՝ մ-
 նիրը փա՞խա՞ն հա՞ա... (խփում է իր հետու-
 ցին): Հա՞՝ (խփում է) հա՞՝, (խփում է):
 Ա՛մուր կէ՛ցի (խփում է), ա՛մուր կէ՛ցի (խփ-
 ում է) նէ՛շ տէ՛զը կի՞նչս ա՛մուր կէ՛ցի.
 հը՛ը (խփում է ու գնում):

Պ Ա Տ Կ Ե Բ Ր 4

Հիլանդ աղջիկ¹⁰⁰, Արարին սպանելը
 Գալիս է Հաշի Այլազը կուշ եկած, ախուր:
 Հաշի Այլազ—Ղա՛րագօ՛զ,
 Ղա՛րագօ՛զ...
 Արագծոց—Ա՛ստէ էմ Հա՛յի Այլազ: Ի՞նլէ՛լ է,
 օր ա՛սքան ժա՞մանակ շէ՛ի բէ՛րէ վա:

⁹⁶ Թամբէհ—պատվեր:

⁹⁷ Սա ոռական կացին է, գիտե՞ս:

⁹⁸ Սելր էնէլ-նայէլ, գիտալ:

⁹⁹ Հիման աղջիկ—տե՛ս նկ. 13:

Հաշի Այլազ—Ա՛խ բա՛լա ջա՛ն, իմ դա՛րդը¹⁰⁰
 ա՛սղամձ իմ գործ շմբնիս¹⁰¹ լը՛դա:
 Արագծոց—Ի՞նչ է կէտ Հա՛յի Այլազ:
 Հաշի Այլազ—Մէ՛ ա՛խղագը ո՞նչէմ, ա՞ն է հի-
 վանդ է... օ՛ֆի:
 Արագծոց—Ի՞նչի լէս դրգէ՛, օր լա՛վցընէմ:
 Հաշի Այլազ—Դու ի՞նչ գի՞դէս, օր լա՛վցընէս:
 Արագծոց—Մէ՛զը լէմ հա՛մբրէ, է՛րդու, ի՞րէքը խօ
 հա՛մբրէ՛մ զր:
 Հաշի Այլազ—Հա՛յդէ, գրնը, ա՛մօթ է (գնում է):
 Հարագծոց—Ի՞նչի լը՛դա տա՞ր իմ մընացուը ի՞նլ-
 քան բա՞ն կա՞րգի:
 Հաշի Այլազ—(մեղագրող տոնով): Զընի՛, օր
 ծո՛ւր ա՛շկով նա՞յէս:
 Արագծոց—Սուր աշշ ո՞ւրդէից ճա՞րէմ, ա՛յսի
 աշկըս նա՞յէս (ցուցյ է տալիս իր աշքը) քա՞-
 լէ, քա՞լէ (ձեռքով հրամ է Հաշի Այլազին):
 Հիլա՞նդին տէ՛րն է հի՞վանդ, վոլ թէ ի՞նքը,
 հա՞յդէ, հա՞յդէ, թէ՛զը ճա՞մփէ¹⁰² զա՞ (Հաշի
 Այլազը գնում է): Ա՛յսման է ծո՛ւրն մա՞րդ,
 կը՞սէ հէ՛րու էրթեցօ՛զը, լօ՞րսը տա՞րի մնա-
 ցօ՞զը ի՞նչ կասօ՞րվի: Վա՞յ (տնքալով) վա՞յ,
 վա՞յ, հա՞շաբ¹⁰³ յէ՛փ պը՛դի զա՞ (դողդողում
 ու տրորվում¹⁰⁴ է) օ՛ֆ, յէ՛փ պը՛դի զա՞, վա՞յ,
 վա՞յ, վա՞յ:
 Գալիս է հիվանդ աղջիկը:
 Հիվանդ աղջիկ—Ա՛յ մա՞րդ, դու հէրէ՛մ էս, ընլի՛
 կը զօ՞զաւ:
 Արագծոց—(Պողալով): Հա՞՝, յէ՛ս հէ՛քիմ էմ (դո-
 ղալը դարձրեցնում է): Ա՛խ իսա՞նըմ ջա՞ն,
 քէ՛զի տէ՛սս հէ՛քիմությունս մօ՞ւցա, զօ՞ր-
 դիդր կցա՞վի:
 Հիվանդ աղջիկ—Ա՛մօթ է:
 Արագծոց—Ի՞նչի է ա՛մօթ, հի՞վանդը հէ՛քիմին
 պէ՛տք է ա՞սի, թը զօ՞րդէզը կըցա՞վի:
 Հիվանդ աղջիկ—Ա՛յ մա՞րդ, լէ՛մ կը՛ոնա ա՞սի,
 ա՞մօթ է:
 Արագծոց—Ճէ՛փ օր է՛դպէս է, լը՞սէ ա՛շկով ջա՞-
 նող¹⁰⁵ ի՞նչ գո՞ւզէ, ո՞ւրկածքէ¹⁰⁶ ցա՞վը
 հա՞սկընամ զը:

¹⁰⁰ Դարդ—վիշտ, հօգու:

¹⁰¹ Դուզման—թշնամի, հակառակօրդ:

¹⁰² Թանգառտան—եկրոպաւ:

¹⁰³ Թէզըմ ճամփէ—Շուտ ուղարկիր:

¹⁰⁴ Սուր—խելան, գիծ:

¹⁰⁵ Հաշաբ—Արդյուր:

¹⁰⁶ Տրորէլ—տանցիկ:

¹⁰⁷ Ջա՞ն—հոգի:

¹⁰⁸ Ուղգածք—կեր-վածք, ուտելիք:

Հիվանդ աղջիկ—ջա՛նըս զա՛յֆա¹⁰⁹ գո՛ւցէ:
Ղարազօք—Հա՛ր, իւս հա՛սկըցա ուրդէ՛ղդ կցա՛վի,
փօ՛րդ կըցա՛վի:
Հիվանդ աղջիկ—Խնչ լա՛վ գէ՛քիմ էս, հա՛սկըցար:
Ղարազօք—Խա՛նըս ջա՛ն, մէ հա՛ղդմ խա՛ղա, օր
մա՛ղադ¹¹⁰ բա՛ցվի, խա՛ղաս օ՛րա, քըրդղնի՛ս
գը, իշտահըդ կո՞ւկա գը¹¹¹:
Հիվանդ աղջիկ—Այ հարիփ բէն հաստայիմ¹¹²,
Այհարի ben hastayem.

Ղարազօք—Բանդա ուստայիմ¹¹³, Benda ustayem.
(դիմում է Օհաննէսին): Ուստա՛ ջա՛ն թի՛լը՛
լա՛էս, օր խա՛ղա բէ՛յնը¹¹⁴ բա՛ցվի:
(Օհաննեսը նվազում է պարեղանակ): Սկզբում
առանձին-առանձին են պարում, հետո Ղա-
րազօքը գրկում է հիվանդ աղջկան ու շարու-
նակելով պարը, զնում են: Գալիս է Հաջի Այ-
ղազը):

Հաջի Այլազ—Ղա՛րազօք, Ղա՛րազօք....
Ղարազօք—Ա՛յստէղ էմ Հա՛շի Այլազը:
Հաջի Այլազ—Ա՛յսիդրս ինչպէ՞ս է, լա՞վ է:
Ղարազօք—Եա՛ր լա՞վ է:
Հաջի Այլազ—Հէց մո՞ւլայթ էկղնի՞ս:
Ղարազօք—Ի՞նըդ կը՞սէ թը «մո՞ւլայթ կէ՛ղնիս»
հըլլ՛ ը՛սէ թը սա՞րախտան¹¹⁵, ի՛րիգլան հէլ
մօցին հէ՛սանա՞մ գու:
Հաջի Այլազ—Քէ՛զի սէ՛սնիմ Ղա՛րազօք:
Ղարազօք—Ինձի ի՞նչ պը՛զի սէ՛սնիս. թօ՞յս ա էս է,
փո՞սաթիս¹¹⁶ ա էս է: Հէմի լա՞վ է, զա՛յֆա
կո՞ւցէ, տա՞նը զա՛յֆա լը՞քա: Իմ է սի՛րդոս
կցա՛վի, չէ՞մ կրնա՛ ծէ՛ձի:
Հաջի Այլազ—Էլա՛սան¹¹⁷ մէր տո՞մը արարը՝
զա՞ էնօրը ճա՞մփեմ գը, էնօր հէդ ծէ՛ձէցէք:
Ղարազօք—Հա՛յդէ, գը՞նը, թէ՛զըմ ճա՞մփէ, օր
զա՞րին զա՞րման էնէ՞նք: (Գնում են: Գալիս
է Արարը):
Արար—Գյա՛շ-գյա՛շ-գյա՞օ՞զ¹¹⁸, Գյա՛շ-գյա՞շ-
օ՞զ:

Ղարազօք—(ներս մտնելով, դալիփի ամանը ձեռ-
քին): Աշխար ը՞նձի Ղա՛րազօք կը՞սէ, ը՞սիդ
ը՞նձի Գյա՞շ-գյա՞օ՞զ կըսէ: (Դնում է
զայփի ամունը Արարի առաջ, որ զայփա ծե-
ծի: Արարը սկսում է ժեեկը Մեծում է մեկ, էրկու
անգամ, հետո մեկն էլ կըսէ: Հայուցի կըսէ: Հայուցի կըսէ:
Գյա՞շ հայուցի պարկանը բարկանում է): Գոկրդա՛
թաքուն Արարին հետևելով դիմում է Օհան-
նէսին): Օհա՞ննէս ջա՞ն, իսիդ բա՞նըմ զի՞դէ
(Խփում է արարի գլխին: Արարն իր հերթին
խփում է Ղարազօքին: Ղարազօքը մի քանի
անգամ խփում է Արարին ու սպանում: Արա-
րըն ընկուում է մեջքի վրա): (Զարմացած):
Մյիի կօ՞րան տը՞նգէ՞ց ց¹¹⁹... (քիշ մտածում
է): Տանէմ ձօ՞րը, սօ՞յմիշ¹²⁰ էնէմ: (Բնուում է
ուոքերից, քաշելով տանում):

Հաջի Այլազ—Ղա՛րազօք, Ղարազօք:
Ղարազօք—Ա՛յսէղ էմ Հա՛շի Այլազ:
Հաջի Այլազ—Անցյա՞լ օ՞րն օր Ա՛րարը զա՛յֆա
ծէ՛ձէր գը մ՛զա: Ի՞նչ է ղավի:
Ղարազօք—Ցէս ի՞նչ գիդէմ: Թէ՛սանցն ու քէռէ-
կանցը մօ՞դիգ աշէ:
Հաջի Այլազ—Ղարազօք պըուզնէ՛ըըդ¹²¹ փալէ՛
զը, բա՞նըմ զի՞դէ:
Ղարազօք—Գի՞դէմ, հը՞մը չէ՞մ ը՞սէ:
Հաջի Այլազ—Այ Ղարազօք ինչո՞ւ չէ՞ս ը՞սէ, իս
քու հէ՛ըրը չէ՞մ:
Ղարազօք—Հէ՛ըր էս, հը՞մը հէ՛միգլան մա՞ր-
դում է՛թիար¹²² լը՞քա: Ցէս օր քէ՛զի ը՞սէմ,
դոն ա մէ՛զին, մէ՛զն ա մէ՛զին, գը՞լի մէ
զօ՞շա զո՞ւնամ, ա'րթըլզ¹²³ թէ՛րանդդ զի՛,
շա՞լէլուդ աշէ: (Զենըզ զնում է Հաջի Այլազի
ուսին): Կէ՛ցի պա՞մէմ: Ա'խագէր ջա՞ն, ա՛ս-
տէղ զա՞յֆա կըծէձէյի՞նք, մի հա՛ղըմ կօ՞րա-
լով գլխում զա՞նէց լէս ա իրան զա՞րդի:
Մէմ ա տէ՛սա կօ՞մբան տը՞նգէց:

¹⁰⁹ Ղայֆա—սուրբ:

¹¹⁰ Մայդա—իշտահ, ախորժակ:

¹¹¹ Խշտահ—ախորժակ:

¹¹² Հիմար, հիվանդ էմ:

¹¹³ Ցէս է զարպես էմ (ուզում է ասել բժիշկ):

¹¹⁴ Բէլին—Ալատեղ զործածկած է տրամադրության իմաս-
տով:

¹¹⁵ Սարախտան—առավոտ:

¹¹⁶ Փոսաթ—հմմ, բոյ-բոսաթ, տանկ. հասակ, լավ
արտաքին, տեսք:

¹¹⁷ Էլասա—օտար մարդ, օտարական:

¹¹⁸ Գյա՞շ-գյա՞օ՞զ—Ղարազօքի աղավաղած անունն է:

¹¹⁹ Զօկրդա՛—անիմասս արտահայտություն:

¹²⁰ Կօմբան աբնգէւ—մենէկլ:

¹²¹ Սօյմիշ, սոլասալիշ—հմմ, տանկ. Սօյմագ—մերկաց
նել, կըղպատիլ:

¹²² Պըուզէր—շրթունքներ:

¹²³ Է՛թիար—հավատ, հավատարմություն:

¹²⁴ Արթըլ—հէդէվ, հետո:

Հաջի Այլազ—Ցէդեւ...
Ղարազզ—Հէնկ ս էնիդ սօ՛յմիշ, սօ՛յլաւամիշ
էմ է՛րէ քէզի հէ՛տ հա՛լալ փա՛յ կէ՛նէմ;
Հաջի Այլազ—(Գոռալով): Մէ՛շնէրը մա՛րթ չը-
գա վէ՛զ պէ՛զի փա՛յ է՛նէ:

Ղարազզ—Մի ճը՛վա, յէ՛ս հա՛լալ փա՛յ կէ՛նէմ,
Հաջի Այլազ—Դե փա՛յ է՛րէ:

Ղարազզ—Ա՛յ, գլխու փա՛պպաղը ի՞նձի, յէ՛դի
զա՛փաղն ա քէ՛զի (ձեռովով հնտուկն է ցոյց
տալիս): Չո՞վսան ը՞նձի, շա՛վլարն ը՞նձի,
շա՛վլրին տը՛զի էն ճէ՛րմադ կոս՛րն ը՞նձի,
տէ՛ս ինչ քի՛բար¹²⁵ տղա՛մ էմ, ա՞ննաը չէ՛մ
տա՛, գո՞րբէստանը ը՞նձի, զի՞զպաղէստա-
նը¹²⁶, ամօ՛լախնէրն¹²⁷ ը՞նձի, մը՞նաց ի՞նչ.
մնա՛ց պա՛զինանէրը, պա՛տինզայինն է
մէ՛զը ի՞նձի, մէ՛զն ա քէ՛զի:

Հաջի Այլազ—(Դժոնհնով): Դու մղզմ¹²⁸ բա՛ն
կա՛ռնէս, ի՞նձի մէ՛ հա՛ղը՞մ կո՞ւտաս, խոզի
դէ՛մ բա՛ն է:

Ղարազզ—(Զարմացած): Մէ՛ ա՛զըմ բա՛ն ա պա՛-
դինզան ո՞մի:

Հաջի Այլազ—(Սրանելած): Ի՞նչ ունի:

Ղարազզ—(Հպարտորեն): Նա՛շլա¹²⁹ ունի՞, օ՛ք-
չա¹³⁰ ունի՞, քի՛շի¹³¹ ունի՞, սա՛խտին¹³²
ունի՞, զայթան ունի՞ ... տէսա՞ր մէ՛ ա՛զըմ
բա՛ն ա՞ քո՞ւզդ է՛ղալի:

Հաջի Այլազ—Էդո՛ր մէ՛ թա՛քն ա քու քօՎզդ է:

Ղարազզ—(Խրատական տոնով): Է՛ղաէս բա՛նէ-
րում մի հէ՛դէլի, տա՛նը զի՞զանը¹³³ կօ՛րի
գը՛, քէ՛զնէն զօրի¹³⁴ գը՛:

Հաջի Այլազ—(Վախեցնող տոնով): Յավաշ է՛նօր
ա՛րաբ ա՛նպարը գա, ը՞սէմ գա՛ քէ՛զի շա՞ն
պէս սա՛տկըցընէ:

Ղարազզ—Հա՛յդէ գը՛նը (բարկացած խփում է
Հաջի Այլազին ու դուրս գցում): Է՞նօր հա՛յ-
րիգին մա՛յրիգին է, քո՞ւզդ է (ինքն իրեն
սիրու տալով): Ա՛մուր կէ՛ցի (խփում է իր

¹²⁵ Քի՛բար—հմմ. տաճկ. Քի՛պար—ազնվական, պատ-
վակուր:

¹²⁶ Դիզբաղէստան—հմմ. Բուրբ դաշնալ—կապ, գոր-
ծածմած է հոգնակի ձև:

¹²⁷ Տօլախ—վօղկէրի կարէրը:

¹²⁸ Աղըմ—շատ:

¹²⁹ Նալլա—նալ:

¹³⁰ Օթլա—կար:

¹³¹ Քիշիշ—ընէլ, սոսինձ:

¹³² Սախտիան—վէրկի կաշին:

¹³³ Քիզան—զսամի:

¹³⁴ Զօրել—նէղէնալ, խոկիւ

Հետուզգին) է ս սը՛րան, էն սը՛րան չէ¹³⁵
(գնում է):

ՊԱՏԿԵՐ 5

Ղարազզի սպանվելն ու հարուրյուն առնելը

Գալիս է Արարի ախապարը

Արարի ախապար—Գյա՛րա-ղը-ղօ՛զ,

Դյա՛րա-ղը-ղօ՛զ գ...

Ղարազզ—(Կամաց ներս դալով): Ա՛նան, ա՛յո-
տէղ էմ:

Արարի ախապար—իմ ա խապարն ա՛յստէղ զա՛յփա

կըծէ՛ձէր, ի՞նչ է՛ղալ:

Ղարազզ—Ա՛նան ա՛մար (բարկացած): Ինչո՞ւ հա՛մար

Ղարազզ—Ա՛նօր հա՛մար (աշխուժանալով) օր

ա՛յստէղ զա՛յփա կըծէ՛ձէլինք մէ՛մ է ա՛շէմ
զի՞լիուս զա՞րդէց: Յէ՛ս է հանա՞քի հա՛մար
է՛նօրը կը՞րուցի, մէ՛մ է ա՛շէմ, օր մէ՛ռէլնէ-
րուն բա՛րե տա՛րավ:

Արարի ախապար—(Հարձակվելով ու Ղարազզին
իրար հնտուկից խփելով): Իմ ա խապարը է՛դէլ
է, զա՛յփա ծէ՛ձէլ, սա՞տկէցէլ է, դո՞ւ լի՞ս
սա՞տկէցէլ է:

Ղարազզ—(Ճարպիկ շարժումներով խփելով և
հարզածներից խուսափելով դիմում է հան-
գիսատեսնին): Ա՛յսի է՞, տղա՞ք շա՞ն, Գյուր-
շիստան¹³⁶ էմ սօ՛րէվէ... Վա՛յ, վա՞յ, վա՞յ,
վա՞յ (ընկում է, Արարը էլի հինգ-վեց ան-
գամ խփում է ու գնում: Ղարազզն անշարժ
մեջքի վրա ընկած է): Գալիս է հաջի Ակլազը:

Հաջի Այլազ—Ղա՛րագօ՛զ, Ղա՛րագօ՛զ գ... (Ու ոք
չի պատասխանում. Մարզկուսնագով): Չըլիի¹³⁷
թը ա՛րաբը Ղա՛րազզին սպա՞նչց (պտուլով
է պարկած Ղարազզի շուրջը, ուշադիր նայե-
լով նրան, սկսում է ողբալ): Գյուրզում¹³⁷,
Ղարազզ գ, լէ՛ս մէ՛ռնէլի, դու լըմէ՛ռնէլիր:
Չըլիի¹³⁸ թը Արարին խա՛րաբ տվի, է՛զավ քէ՛-
զի սպա՞նէց: (Նորից ողբալով): Հէ՛յ վա՞խ,
կէ՛րթամ յալուդէ՛ցնէրում¹³⁹ խա՛րաբ կո՞ւ-
դամ, թօ՛ք գան քէ՛զի վէ՛րըըընէն (գնում է,
ապա վերադառնում, խախամների¹³⁹ հնտ):
Խա՛րամ, ա՛րի, ա՛յստէղ մէ՛ռէլը կա վէ՛րու

¹³⁵ Սըրա—շարի, այստէղ զործածում է ալս տեղը, այն-
տեղ չէ խմատով:

¹³⁶ Գյուրշիստան—Վրաստան:

¹³⁷ Գյուրզում—ողբի:

¹³⁸ Ցավուդի—հրեա:

¹³⁹ Խախամ—հրեաների եկեղեցական, տե՛ս նկ 15, 16,

Մեծ խախամ—(Զննելով Ղարագօղին); Հիմք հաւ-
րուր զրուամ¹⁴⁰ կառնէմ:

Հաջի Այլազ—(Ուրախ, շտապելով): Հաւրտէ, է-
գեթ, մէ՛ռէն է յէ՞ս Կրլողացնէմ, թա՞գ թը
էգէթ մէ՛ռէլ վէ՛րոցէկ (վերցնում է Ղարա-
գօղին զնում ուսին ու ողբաձալին) հէ՞յ վա՛խի,
(ափսոսանքով) հէ՞յ վա՛խի, հի՞ն լո՞վ է դա-
ռէ, գի՞ն շո՞ն է դա՞ռ (տանում է, հետո վե-
րապանում) Օ՞չանէս ջա՞ն, լիդէ՞ս ի՞նչու
հա՞մար զա՞ւամ:

Օհաննէս—Ինչո՞ւ...

Հաջի Այլազ—(Կանկածանքով): Վա՞յիխամ սա՞ղ-
նու, է՛զ կը ի՞նձ նէ՛զութուն տաւ (Մանում են՝
տաջ փորբ, հնոտ մէծ խախամները նրանց
հետեից մեռել թաղողները¹⁴¹ Ղարագօղին կու-
րոցով¹⁴² ուսներին դրած):

Մեծ խախամ—Ավի՞զօ՛, վի՞զօ՛, ավթալա՞վիզօ՛,
մէ՛ռէ լէ՛ շա՞վաթի¹⁴³:

Ղարագօ՛—(Տեղում նստելով ուղղում է Մեծն խա-
խամին) Քա՞րինէմ թա՞վագ (դիմելով հանդի-
սատսին): Տղէ՞ք ջա՞ն, էս ի՞նչ լա՞վ տէ՞ղ էմ
նսաէ՛: Անա՞նց փօ՞ղի բալօն օր կը՞սէն
է՞սուի է: Մէ՛ էրոտ տա՞րի հօ՞ս կըկէ՞նամ (դի-
մում է մէճն խախամին): Կա՞րթա, կա՞րթա,
օր ըսէն մա՞րթ ա (դիմում է Օհաննէսին):
Օ՞չանէս ջա՞ն, պա՞զի մարթի՞ք օր կա՞ն,
կա՞սէն մէ՛ռէլի շօ՞սուկ¹⁴⁴ է՞դիգ է հա՞...
Պարկում է, Փոքր խախամը զնում է: Ղարա-
գօղը բարձրանում, նայում է): Մէ՛զը փա-
խել է, մէ՞ն է գոօ՞խ կա՞խէլ է (ինքն իր
հետ): Ա՞յսի մա՞րթիքը ի՞նչ մէ՛խի ո՞մին,
խզմաքա՞րի¹⁴⁵ պէս շա՞լէլ էկ բթան: Սէլա-
վորութիւնը էնօնցն է (դիմում է մեռել տա-
նողներին): Գուք լէ՛դ գնա՞ցէր յէս էսօնց
հա՞խէն կո՞ւքամ (ինում է): Դիմելով հան-
դիսատսին) գիզա՞գ¹⁴⁶ էրէք շրփա՞խի, մի՞ն-
չև զօ՞կէրս հա՞նիմ (կանում բարձրանում
է, հետո մտնում է մէծ խախամին): Սան
քի՞նսի¹⁴⁷ Sen Kinsin.

Մեծ խախամ—Յէ՞ս խախամ էմ:

Ղարագօ՛—(Բարկացած) փապաաղըմ փօխամ¹⁴⁸
րփափահիմ քրօգամ. Հա՞շի Ա՛յվազին հէ՞դ ի՞նլը՞ղ
բա՞զար էրիր:

Մեծ խախամ—(Անտարբեր տոնով): Հինգ հա՞րուր
փա՞րա:

Ղարագօ՛—Ցէս զը՞գէլ էմ չա՞րա¹⁴⁹: Հիմի վօ՞ր
լի՞զօվ հա՞շվէնք օր հա՞սկընաս:

Մեծ խախամ—Մէճք վլացէ՛րէն կա՞րթանք զը:

Ղարագօ՛—(Խփում է խախամին) Ե՛րթի ջխօս
(խփում է) օ՛րի օհօ (խփում է) սա՞մի նօծօ
(խփում է) օ՛թի օտօծ (խփում է) խո՞թի¹⁵⁰
նշոտ (խփում է այնքան, մինչև ընկնի մեռ-
նի: Հետո ընկածին նալէլով) Ցէս մի՞նադ ի՞ն-
չի՞ն տա՞նէմ էսօրը Ե՛րթամ էն պը՞զզպին է
բէ՛րէմ ա՞րտէղ կա՞րթալ կո՞ւգամ, ի՞րար
հէ՞դ ատա՞նինք զը: (Դնում քաշելով քրում է):
Ա՛րի, ա՞րի:

Պղի խախամ—(Դիմադրելով): Զէմ գա՛, չէմ
զա՞...

Ղարագօ՛—(Բարկացած): Ինչո՞ւ հա՞մար չէ՞ս
զա՞, ուրուզէ՞րը կէ՛րթան թա՞թում, Սօ՞նում,
զօրձ զը՞թնէն, ա՞յսուէ քը՞նթիթ տա՞զը ի՞ն-
չո՞ւ չէ՞ս զա՞ (կանգնեցնում է մէծ խախամի
զլիի մոտ ցուց տալով): Ա՛շէ թը ի՞սիդ վէ՞զ
է:

Պղի խախամ—(Ձարմանալով): Ա՞յ մա՞րթ, ի՞սիդ
մէ՛ք խա՞խամն է:

Ղարագօ՛—Ե՛ր ի՞նլը՞ղ օր կա՞րթայիր զը, է՞սօրը
կա՞րթա, օր տա՞նինք:

Պղի խախամ—Ե՞սօրը կա՞րթալ չի էղնի:

Ղարագօ՛—(Բարկացամով): Ինլը՞ղ օր ի՞նձի է-
ղավ, է՞սօրը չի էղնի: (խախամը հակառա-
կում է, չի ուզում կարդալ, Ղարագօղը սկսում
է ծծելի: Այնքան է ծծում, որ սա է ընկնում
է առաջինի վրա ու մեռնում: Ղարագօղը մի
փոքր զարմացած): Հա՞... Այսի է այնման
էղավ... (դիմում է Օհաննէսին): Օ՞չանէս
ջա՞ն, մէ՛ք գէ՞զը էխտիար¹⁵¹ կնիկամ'րդըմ
կար ի՞նձի կա՞նհէքը, թը մէ՛քը էրգաւ լը՛-
նի ա՞յսի է՞ման էղավ: Օհա՞նէս ջա՞ն, է՞ս-
տու ա՞նզըչէն կը փը՞չմ, դու է ա՞ստիան
ձեռքը զնում է հետուլքին) փչէ՛: (Փչում է
պղի խախամը կենդանանում է: Երկուսով
վերցնում են մէծ խախամին ու տանում: Ճա-
նապարհին խախամը սխալ է զնում: Ղար-

¹⁴⁰ Հուռամ—դրամական միավոր:

¹⁴¹ Տես նկ. 15, 16, 17:

¹⁴² Կնորօ—դազաղ, տես նկ. 15:

¹⁴³ Մօզնոցի, հնարօվի, խօսէր էս:

¹⁴⁴ Մէռէլի շօրուկ—առաջին զույգ լժած եղներին են ա-

սում:

¹⁴⁵ Կղմաքա՞ր—զմմ, թորթ, հիշմէկկար—ծառաւ:

¹⁴⁶ Գիզա՞ր էնէ—հնունել, հայել:

¹⁴⁷ Դու վէ՞զ էս:

¹⁴⁸ Քաթէմ փապաաղը:

¹⁴⁹ Ջարաս—հնար, հնարանք, միջոց:

¹⁵⁰ Վրացերնեն, մէր, էրուս, իրեր, շօրս, հինգ:

¹⁵¹ Էխտիար—ծէր, մէնձ:

դօղը ծեծելով ուղղում է նրան, Երկուսով
գորս հե գնում): Գալիս է Հաշի Այլվազը:
Հաշի Այլվազ—Ա՛յ տղա՛, Ղա՛րազօղի ձէ՛նը ա՛յս-
տիան է է՛քէ, ա՛շէմ էնի՞դ է, թը՞ զօ՞չ:
Ղարազօղ—Ա՛յ յստէղ հմ (գալիս է): Հա՛շի Ա՛յ վազ,
ի՞նչ է:
Հաշի Այլվազ—(Զարմանալով ու կասկածանքով):
Ի՞նձի մնա՛, զու մէ՛սէր էիր:
Ղարազօղ—Զէ՛, չէ՛ի մէ՛սէ:
Հաշի Այլվազ—Ի՞նչըզ չէ՛իր մէ՛սէ, օր նա՛ֆասըդ
չէ՛ր է՛լլէ:
Ղարազօղ—Է՛ն վա՛խտը ա՛նդազը ա՛յստէղ (ձեռ-
քը զնում է հետուցքին) տա՛յիր, սո՛լուզ
ա՛յդիան կա՛ռնէիր:
Հաշի Այլվազ—Վօ՛դկէրը ինչո՞ւ է թը՞ ուլըզէ:
Ղարազօղ—Մո՛ւրադ¹⁵² գէ՛զը ա՛նցաւ:
Հաշի Այլվազ—Ա՛յ տղա՛ շա՞դ խօ՛րն էր:
Ղարազօղ—Ի՞նչ զիդէ՛մ, վա՛զէլով տէ՛սաւ:

¹⁵² Մուրադ զետը Արևմտյան Հայաստանով անցնող սփ-
րատ գետի վերին հոսանքն է, որը հայտնի է Մուրազայ և
Արածանի անոններով:

Հաշի Այլվազ—Ա՛յ տղա՛ պըոզընէ՛րըդ ընչի՞ կը-
փա՞լլէ:
Ղարազօղ—Լօ՛րի մի՞ս կէ՛րաւ:
Հաշի Այլվազ—Շա՞դ համէ՛դ էր:
Ղարազօղ—Ցէս ի՞նչ զիդէմ, թոնէ՛լով տէ՛սաւ...
Հաշի Այլվազ—Ա՛յ տղա՛, է՞սօր շա՞դ շա՞րըրվանք,
ա՛րի պո՞չդի¹⁵³ էնէնք (ժոտենում են իրար):
Տէ՛ռու զնա՛, մո՞նզաւ¹⁵⁴, է՞րէսըդ ընձի մի
բոէ՛, թէ՛զի համ¹⁵⁵ չէ՛մ էնէ:
Ղարազօղ—Ա՛յ իսի է՛րէսրս համնընէրու էրէ՛սին
էմ քսէ՛, յէ՛ս լա՛յադ¹⁵⁶ է՛րի քու քա՞մֆթառ
է՛րէսին քսի՛, դո՞ւն է հա՞զ չէ՞ս էնէ: (Համ-
բուրգում են):
Հաշի Այլվազ—(Դառնում է զեպի հանդիսատեսը):
Սի՞րէլի ծօ՛զօվուրդ քի՞շըմ անհա՛րմար խօ՛-
սէցինք հըմը Ղա՛րազօղին ա՛դաթին¹⁵⁷ ա՛յս-
ման է: Գիշէր բա՛րի ձէղ (զնում են):

¹⁵³ Պոզտի էնէլ—պալ էնէլ, համբուրգիւ

¹⁵⁴ Մոնզաւ—կէխտօսու

¹⁵⁵ Համ—հմ: թուրք haz(zzi)—զեպի մեկն սննեցած

սերու

¹⁵⁶ Լայադ—լայէզ:

¹⁵⁷ Ազաթ—սովորութիւն,

Резюме

Кукольный театр зародился в глубокой древности. Один из оригинальных форм этого вида представлений — теневой театр.

Народный кукольный и теневой театр не- когда имел обрядовый характер и был связан с почитанием души. Как известно, согласно народному мышлению, душа и тело существуют вместе. После смерти тела душа становится самостоятельной. Бессмертным воплощением душ животных и людей являются куклы и их тени. Согласно тем же воззрениям они похожи на живые существа не только своим внешним обликом, но и характером, движениями, мышлением, голосом и поступками. Поэтому покойники посредством своей души могут являться к людям, рассказывать о своих делах и желаниях.

О кукольном и теневом театре до нас дошло множество данных, подтверждающих его бытование в Китае, Японии, Индии, Индонезии, на острове Ява, Малайских островах, в Иране.

О кукольном театре в Европе упоминают античные писатели Геродот, Ксенофон, Апулей, Марк Аврелий.

В настоящее время кукольный и теневой театр бытует почти во всех уголках земного шара. Несомненно, что у разных народов он имел свою специфическую форму, а если и наблюдался процесс заимствования, то для этого была соответствующая почва.

Кукольный и теневой театр в своих исто- ках был обрядовый и поэтому его представления по традиции давались в дни религиозных праздников, на ярмарках и в специально установленные дни. Так, в Индии это имело место во время праздника Рамилизы. В Иране представление «Пехлеван качал» разыгрывалось в

день религиозного праздника Шахсей-вахсей, в Бирме и Вьетнаме — в день праздника урожая, в Малайсе — на праздник Вайянга. В Турции и на побережье Средиземного моря — в странах мусульманского вероисповедыва-ния — они имели место на протяжении всего праздника Рамазан.

В древности эти представления имели магический характер и были посвящены божественным и мифическим героям. Со временем они стали приобретать светские черты. Но элементы былых культовых понятий до сих пор прослеживаются. Как маски и атрибуты обрядовых плясов хранились в тайных поме- щениях, так и куклы были священными и не- прикосновенными.

В кукольном и теневом театре разыгры- вались различные народные сюжеты, а начи- ная с XVIII века — и литературные произве- дения. Но во всех странах в основном бытовал один общий сюжет, герой которого имел ана- логичную художественную характеристику и нес определенные культовые функции: герой независим, борется со злыми силами, врагами народа. Он в центре событий.

В Армении распространен именно этот традиционный тип представлений, который по имени главного действующего лица называет- ся «Карагэз», т. е. черноглазый. У нас много устных и письменных сведений о популярности кукольного и теневого народного театра.

Известны следующие очаги бытования: Ереван, Александрополь, Эрзерум, Джавахх, Гукасян, Амшен, Карабах и т. д. Зрителями, как правило, были мужчины. Женщинам и де-тям запрещалось не только смотреть, но и слушать эти представления.

Во время этнографической экспедиции

1964 г. в Джавахк мною было установлено, что и поныне жив кукольник, странствующий по селам и дающий представления. Еще в недалеком прошлом их было несколько. Наиболее талантливым и популярным был Х. Тумасян 1886 года рождения. Он был потомственный кукольник третьего поколения.

Представление «Карагёз» в селах разыгрывали в хлеве, в жилых помещениях, на маслобойне, а в городе—в кофейнях. Во многих селах и городах кукольники останавливались всегда в одном и том же доме, где и давали представление. Семьи, которые их принимали, часто получали прозвища—карагёзенк.

«Карагёз» имел место на Масленницу, праздники годового цикла, на свадьбу. Представление давалось вечером. Угол помещения перегораживали занавесом в два квадратных метра. Край доходил до пола. На занавесе имелся экран в один квадратный метр. Куклы размером в двадцать-тридцать сантиметров изготавливались из хорошо обработанной ослиной или верблюжьей кожи. Они были плоские и окрашены в черный цвет. Руки, ноги и голова были подвижными. Куклы—тростевые. Они помещались между экраном и источником света. В представлении имелись вставные музыкальные номера. Все атрибуты представления перешли к кукольнику по наследству. Текст традиционный, но носит характер импровизации на заданный сюжет. Во время представления имеется непосредственный контакт с аудиторией, что является одной из характерных черт народного театра. Зачастую герои обращаются с различными вопросами к зрителям и получают ответ.

Главные действующие лица: Карагёз и Аджи Айваз. Остальные—пляшущие девушки, арап, священник, больная женщина, животные и фантастические существа. Использовались декорации и всевозможные атрибуты.

Представление давалось без перерыва. Действие состояло из 5 эпизодов.

1. Свадьба Карагёза.
2. Карагёз торгует мацуном.
3. Сцена в бане.
4. Карагёз—лекарь.
5. Смерть и воскресение Карагёза

Действие сопровождалось непристойными и комическими диалогами Карагёза и Аджи Айваза. Карагёз хитрец, лицемер, пройдоха, а Аджи Айваз—трус; расчетливый, злой, мстительный, но бывалый человек. Ему характерна наивная глупость, из-за чего Карагёз всегда его обманывает и лупит.

В сборнике впервые в истории армянского театра публикуется наиболее полный текст дошедшего до нас представления. Сравнительный анализ его и дошедших до нас различных сведений из других и аналогичных сюжетов позволяют сделать вывод, что некогда это было культовое магическое представление связанное с почитанием душ предков.

Главный герой является прообразом умирающего и воскресающего божества плодородия. По-видимому он имел определенную связь с фаллическим культом.

Театр теней сохранил и пронес сквозь тысячелетия вечно живые и вечно молодые традиции армянского народного театра.

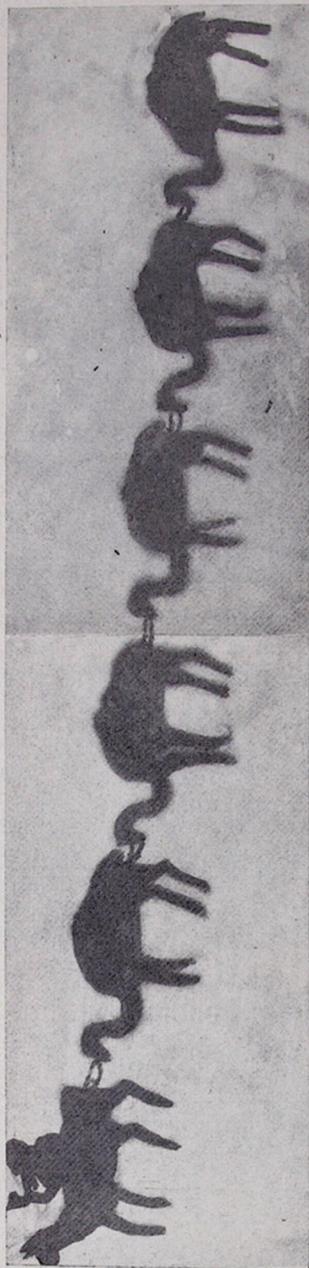

Նկ. 15. Գագաղը տանող խախամներ (Հռղևորականներ):

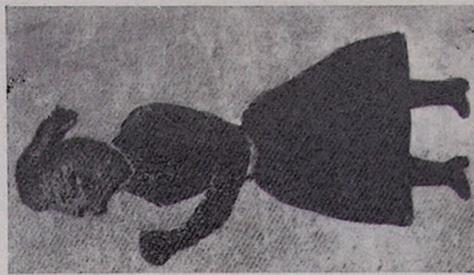

Նկ. 16. Մեծ խախամնի

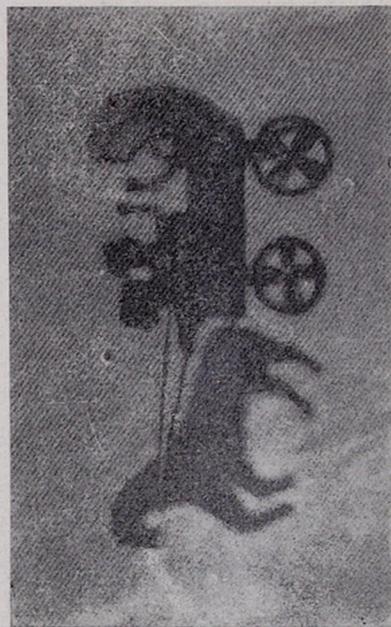
Նկ. 17. Փոքր խախամնի

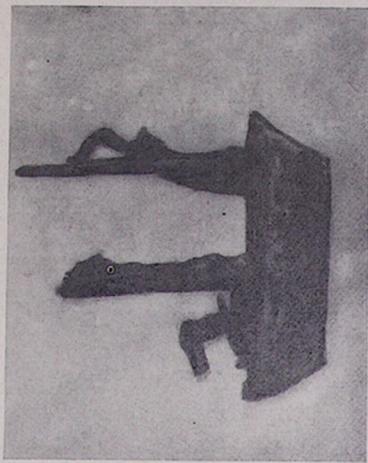
Ար. 18. Ուղարիկ քարովան:

Ար. 19. Հարսին բերող ծալտօն (կառագ):

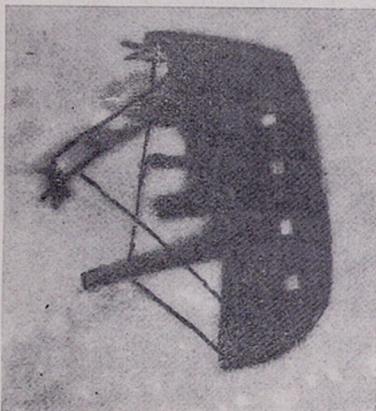
Ար. 20. Արև. (Պարսկակի ժամբուն կամ կինը):

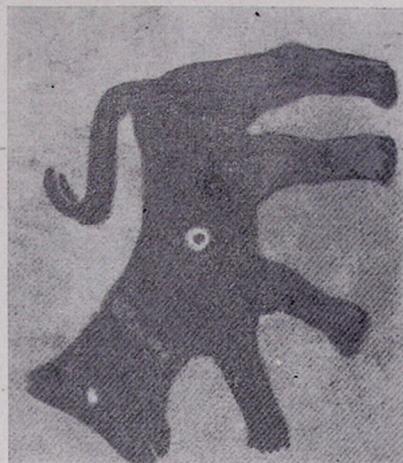
Ար. 21. Կոսկի գլխի (շղթանալ).

Ար. 22. Զոհ ազգիներ.

Ար. 23. Քամու գլխի (առաջատարանալ):

Ար. 24. Առյուծի ձագ. Ապան (և գաղլան):

